

Postbus 170
7390 AD Twello

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

Kroniek

Oudheidkundige Kring Voorst

jaargang 37 - 2014 - nummer 1

Kwartaalblad van de Oudheidkundige Kring Voorst

Postbus 170
7390 AD Twello

E-mail adres redactie

kroniek@okvvoorst.nl

- ✓ Tolhuizen in de gemeente Voorst
- ✓ Tyfus in Twello
- ✓ Treinen door Voorst
- ✓ Van heiligen huijskens

oudheidkundige kring voorst

opgericht 18 december 1975

Bezoekers- en studieruimte

postadres: postbus 170, 7390 AD Twello - **bezoekadres:** Dorpsstraat 11a, ingang aan de Dorpsdwaarsstraat

geopend: dinsdag en woensdag van 09.00 tot 16.00 en verder op afspraak. Tel.: 0571 27 7090

e-mailadres: info@okvvoorst.nl - **website:** www.okvvoorst.nl

Betalingen uitsluitend via Rabo-rekeningnr.: NL80 RABO 0362 8092 67

Ereleden

Mr. J.H. Hermesen, H.J. ten Hove†, J. Lubberts, J.A.M. Schutte-Geurtsen en L. Sevenster†

Dagelijks bestuur

Bert van de Zedde, voorzitter	Kon. Wilhelminaweg 15	7391 ER Twello	voorzitter@okvvoorst.nl
Johan Homan, secretaris	Rijksstraatweg 135	7391 MK Twello	secretariaat@okvvoorst.nl
Wim Wassink, penningmeester	Parkelerweg 25	7391 EV Twello	penningmeester@okvvoorst.nl
Jan Groenberg	Hietweideweg 30	7391 GG Twello	
Gé Veen	Domineestraat 6	7391 XX Twello	

Werkgroepen en contactpersonen

Kantoorcoördinatie	Gerrie Groenewold en Truus de Haan-Diks	info@okvvoorst.nl
Bibliotheek	Gerard Vrieling	info@okvvoorst.nl
Fotogroep	Jack Damen	info@okvvoorst.nl
Genealogie	Auke Vlietstra	genealogie@okvvoorst.nl
Lezingen	Jan Groenberg en Gé Veen	info@okvvoorst.nl
Tweede Wereldoorlogarchief	Bertus ten Bosch	info@okvvoorst.nl
Ledenadministratie	Wim Wassink	www.okvvoorst.nl
Redactie Kroniek	Gerrie Groenewold en Auke Vlietstra	kroniek@okvvoorst.nl

Lidmaatschap

De jaarcontributie bedraagt € 15,- per persoon; voor gehuwden en partners woonachtig op hetzelfde adres € 18,50

Aanmelding lidmaatschap en wijzigingen van adres en/of lidmaatschap via www.okvvoorst.nl

Overige vragen: Tel. 0571 277090 of postbus 170, 7390 AD Twello

Gemeentearchief Voorst

Archivaris Annemarie Geerts H.W. Iordensweg 17, Twello gemeentearchief@voorst.nl

Studiezaal open op maandag van 9.00-17.00 uur

Kroniek

De Kroniek beoogt een breed georiënteerd informatiemedium van de Oudheidkundige Kring Voorst te zijn, een kwartaalblad van en voor de leden. Het verschijnt in de maanden maart, juni, september en december.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is niet toegestaan zonder schriftelijke goedkeuring van de redactie en de betreffende auteur(s)

Mailadres voor kopij en reacties: kroniek@okvvoorst.nl

Druk : Brein Reclame, Twello; oplage 675 stuks

Omslag : Oude Ansichtkaart uit 1911 van de Dorpsstraat in Twello ter hoogte van de Torenweg

ISSN 1384-8682

INHOUDSOPGAVE KRONIEK

Jaargang 37 - 2014 - nummer 1

• Van de bestuurstafel	B. v.d. Zedde	2
• Agenda	J. Groenberg en G. Veen	3
• Uitnodiging algemene ledenvergadering	bestuur OKV	4
• Notulen jaarvergadering 25 april 2013	J. Homan	5
• Jaarverslag 2013	J. Homan	6
• Financieel overzicht 2012 en begroting 2013	W. Wassink	8
• Kroniekpost	redactie en G. Vrieling	9
• Voorst schrijft geschiedenis	M. Brascamp en bestuur	11
• Van onze zusterverenigingen	G. Vrieling	12
• Tolhuizen in de gemeente Voorst (2, slot)	J. Groenberg	14
• Van heiligen huiskens	M. Westerhuis - Duvoort	24
• Gevelstenen, muurankers en uithangtekens	E. Stol	29
• Met de pen door Voorst	A. Vlietstra en J. Lubberts	30
• Treinen door Voorst: de spoorlijn Apeldoorn - Zutphen	J. Kok en redactie	32
• Treinen door Voorst: Herinnering aan het station Voorst	J. Regelink	34
• Markeboeken van Voorst (9)	B.W. van 't Erve en J. Lubberts	36
• Tyfus in Twello	J. van Barneveld	42

Aan deze Kroniek werkte verder (als corrector) mee: F.C. Nelis

Afbeeldingen: OKV archief, tenzij anders vermeld

**LET OP: Uiterste datum inleveren kopij nummer 2/2014: 12 mei 2014,
via kroniek@okvvoorst.nl**

Mededelingen van de redactie

Dit nummer verschijnt door allerlei oorzaken later dan we hadden gepland.

Toch zijn we blij dat we dit nummer in het nieuwe formaat kunnen presenteren. Mede wegens de overgang naar een andere wijze van drukken (nu printwerk) moesten we afstappen van het grotere drukformaat dat we hanteerden. Er is nu de mogelijkheid om naast de omslag, in de toekomst ook eventueel binnenpagina's in kleur af te drukken. Bijkomend voordeel was dat we op de omslag uw adresgegevens konden meeprinten. Dit scheelt veel werk bij het verzendklaar maken. Ook de indeling van de bezorgwijken is aangepast. Een deel van u ontvangt Kroniek per post. Indien er klachten zijn over de bezorging, of als u onverhoopt geen Kroniek hebt ontvangen, kunt u dat doorgeven aan de redactie.

Op ons mailadres kunt u ook uw ideeën voor publicaties doorgeven en uw bijdragen in de vorm van een artikel(tje) voor Kroniek zijn welkom. Dit jaar hebben we speciaal aandacht voor verhalen in het kader van het thema van de Open Monumentendag: Reizen. Zo zult u in elk nummer iets vinden over treinen, stations en overwegen. Graag horen we van u hoe we het thema reizen verder kunnen invullen.

Oplettende lezers zal het mogelijk opvallen dat we dit jaar starten met onze 37e jaargang, terwijl er vorig jaar nog 35e stond vermeld. Dat klopte niet, in 2012 liep de 35e jaargang, 2013 was de 36e!

Website OKV

Regelmatig staan er nieuwe items op de site van de OKV. Binnenkort treft u daar een nieuwe rubriek aan: 'Uit de schoenendoos'. Hierin plaatsen we diverse foto's waarvan we niet weten wie of wat er op staat. Een soort digitale versie van onze rubriek in het Voorster nieuws dus. Kijk dus op: www.OKVvoorst.nl

Giften en Schenkingen

De Oudheidkundige Kring Voorst is een Algemeen Nut Beogende Instelling, een zogenaamde ANBI. Met een schenking aan OKV steunt u niet alleen onze vereniging, maar kunt u ook profiteren van een belastingvoordeel. Dat voordeel is zowel van toepassing bij een eenmalige gift als bij een periodieke schenking. Via het mailadres penningmeester@okvvoorst.nl kunt u een onderhandse verklaring voor periodieke schenking ontvangen.

Van de bestuurstafel

Bert van de Zedde

De winter heeft ons veel gebracht maar juist niet de verwachte kou. Zacht en aangenaam voor de tijd van het jaar. En dat is goed voor de 'warmte' binnen onze vereniging. In de vorige 'Van de bestuurstafel' hebben wij aangegeven zorgen te hebben over lopende zaken zoals zichtbaarheid, financiën en betere spreiding van gebruik van onze accommodatie. Wij zijn op de goede weg, letterlijk: de wegwijzer naar de studieruimte staat aan de Dorpsdwaarsstraat. En het zachte winterweer zal ons helpen de kosten beheersbaar te houden. De onderhandelingen over de vernieuwde huurprijs voor onze ruime moeten nog beginnen met eigenaar IJsseldal Wonen in Twello. Wij mochten weer nieuwe vrijwilligers begroeten bij onze werkgroepen. In het 1e kwartaal moeten wij helaas afscheid nemen van adverteerders, mondjesmaat komen er nieuwe voor in de plaats. Om de drukkosten van Kroniek verder in de hand te houden heeft het blad een nieuw formaat gekregen, iets kleiner dan de vorige uitgaven. De OKV site, www.okvvoorst.nl, is de spil in onze contacten van en naar leden. Wij breiden uit richting sociale media door te starten met Facebook.

De werkgroepen werken eensgezind en gestaag aan de verdere ontwikkeling van de vereniging. De lezingen voor 2014 staan gepland en de eerste lezing in de Pompe in Wilp met 'Een voettocht langs de Noordijken' door Clemens Hogestijn, is uitstekend verlopen.

Wij hopen u te ontmoeten op onze jaarvergadering op 24 april bij Brasserie Korderijk in Twello. Het bestuur zoekt nog aanvulling en dat valt niet mee. Ook willen wij ons nu al richten op het 40-jarig bestaan in 2015. Het bestuur heeft hiervan een speciaal project gemaakt. Marten Brascamp uit Klarenbeek zal dit project onder de titel "Voorst schrijft geschiedenis" voor ons uitwerken met behulp van veel vrijwilligers. Wij hopen hem in de komende ledenvergadering voor te stellen.

Helaas ontkomen wij niet aan een kleine verhoging van het lidmaatschapsgeld. Het bestuur stelt in de ledenvergadering een verhoging van €1,00 tot €1,50 per jaar per lidmaatschap voor.

De toegangsprijs voor niet-leden bij onze lezingen hebben wij al verhoogd van € 2,50 naar € 5,00 p.p. De incassoverwerking van onze ledengelden is zoveel mogelijk geautomatiseerd. Wilt u toch nog een nota per post ontvangen? Dat kan, maar wij zullen hier voor extra kosten in rekening moeten brengen in verband met extra aanmaak en portokosten.

Fijn dat wij ieder kwartaal nieuwe leden kunnen en mogen begroeten. Daar doen wij het allemaal voor. Hartelijk welkom aan dhr. P. Koers, dhr. en mevr. H. Koning, Het lordsenhofke, dhr. E. Schooltink, dhr. H. van Overbeek, dhr. J. Schuiter, mevr. G. Wissink en dhr. B.J. Wissink. Ook zij kunnen nu gebruik maken van de kennis en materialen die voor alle leden beschikbaar zijn.

Agenda

Jan Groenenberg en Gé Veen

ARCHEOLOGIE
IN DE GEMEENTE VOORST

Ledenvergadering en lezing op donderdag 24 april 2014

De agenda, de notulen van de vergadering in 2013, het jaarverslag en de financiële overzichten vindt u op pagina 4 en volgende bladzijden. De lezing na de vergadering wordt verzorgd door Nathalie Vossen. Mevrouw Vossen is regioarcheoloog en spreekt over de archeologie in de gemeente Voorst. Ondermeer zullen de recente opgravingen op het Holt-huis en de Schaker aan de orde komen. De vondst van een lijksilhouet ten zuiden van de Schaeck was erg bijzonder en landelijk nieuws. Mochten er nog nieuwe vondsten zijn gedaan dan zal ze die zeker ook bespreken. Niet-leden betalen 5 euro en leden hebben gratis toegang.

Rond het **Klompfeest** (5 t/m 7 september) heeft de OKV de beschikking over de expositieruimte van de Kunstkring. Er zal een tentoonstelling worden ingericht en een genealogische dag worden georganiseerd. Meer informatie in ons volgende nummer.

Lezing "verliefd, verloofd, getrouwd"

Op donderdag 25 september 2014 houdt de OKV weer een lezing.

De lezing wordt gegeven door Arie Niks en Ina Timmer. Zij is buitengewoon ambtenaar van de Burgerlijke Stand in enkele gemeenten en heeft al meer dan 3000 huwelijken gesloten. Zij vertelt over de geschiedenis van het huwelijk. Wat had Karel de Grote daar mee te maken? En wat heeft een vroegere paus voor invloed gehad? Allerlei wetenswaardigheden komen aan de orde. Kleding van vroeger en nu, koppelen, het huwelijksbootje, de bruidstaart enz. Ook zal zij vertellen over de dagelijkse praktijk en haar bijzondere ervaringen in haar bijzondere ambt. Niet alleen voor vrouwen, maar ook voor mannen is het een boeiend onderwerp leert de ervaring. U kunt oude trouwfoto's meenemen!

De lezing wordt gehouden in het Dorpshuis in Voorst. Aanvang van de lezing 20.00 uur, de zaal is open vanaf 19.30 uur. Niet-leden betalen 5 euro en leden hebben gratis toegang.

Huwelijksfoto
van het echtpaar Voskamp, 1949

Uitnodiging ledenvergadering 24 april 2013

Bestuur OKV

Het bestuur nodigt alle OKV-leden uit om de algemene ledenvergadering met aansluitende lezing bij te wonen.

Datum : donderdagavond 24 april 2014
Locatie : Brasserie Restaurant Korderijnk, Stationsstraat 31 te Twello.
Aanvang : 20.00 uur, alleen toegankelijk voor leden, zaal open vanaf 19.30 uur.

Agenda

1. Opening / mededelingen
2. Notulen ledenvergadering 2013, zie bladzijde 5
3. Jaarverslag 2013, zie bladzijde 6
4. Financieel jaarverslag 2013, zie bladzijde 7
5. Verslag kascommissie
5.1 Benoeming nieuwe kascommissie.
6. Begroting 2014, zie bladzijde 7
7. Bestuursverkiezing
7.1 Aftredend, maar herkiesbaar zijn Bert van de Zedde en Wim Wassink
7.2 Nieuw in bestuur Gé Veen (voorstellen)
8. Rondvraag
9. Sluiting vergadering

Pauze

Aansluitend om ongeveer 20.35 uur **voor leden en niet-leden**: Lezing door Nathalie Vossen over de archeologie in de gemeente Voorst.
De lezing is toegankelijk voor niet-leden van de OKV, zij betalen 5 euro entree.

Boekhandel Oonk

Stationsstraat 4 Twello
T: 0571-27 15 09
E: info@evennaaroonk.nl

Notulen jaarvergadering 25 april 2013

Johan Homan

1. Opening

De voorzitter opent de 38e jaarvergadering. Er is één afmelding binnengekomen (Annemarie Geerts). Er zijn 64 leden aanwezig.

Voorzitter kijkt terug op 2012: Kroniek heeft kwaliteitsverbetering ondergaan. Wel moeten de kosten van verzending drastisch omlaag. Er is een aantal nieuwe vrijwilligers binnengekomen. Bestuursinvulling verloopt moeizaam. Website is verbeterd, beter toegankelijk geworden. Fotoprogramma Adlib is operationeel. Ledenadministratie is goed op orde, geen vervuiling van bestand meer. Samenwerking met gemeente(archief) verloopt goed.

2. Notulen jaarvergadering 2012

De notulen van de jaarvergadering 2012 worden goedgekeurd.

3. Jaarverslag 2012

Iedereen heeft het verslag gelezen, of kunnen lezen. Het wordt vastgesteld.

4. Financieel jaarverslag

Penningmeester Wassink heeft de cijfers op voorhand bekend gemaakt en die zijn ter vergadering ingebracht. Penningmeester licht de cijfers toe. Belangrijk is de vermelding dat de voorgenomen besparing op de Kroniek gelukt is: € 1.000,-- per jaar wordt bespaard..

5. Verslag kascommissie

De heren Van Oorspronk en Fransen doen verslag. De boodschap: goed voor elkaar. Eén tip van de commissie een tussentijdse balans en kosten/baten-overzicht zou wel verstandig zijn. Penningmeester/bestuur kan voor 2012 gedechargeerd worden. Applaus voor de penningmeester. Van Oorspronk stopt als lid kascommissie, Klunder vervangt hem. Komend jaar dus Fransen en Klunder.

6. Begroting 2013

- Penningmeester heeft de begroting bekend gemaakt en licht die toe. OKV zal komend jaar mogelijk tekort lijden. De boodschap is duidelijk: er moeten meer inkomsten(bronnen) komen, door bijvoorbeeld extra advertenties in de Kroniek, meer sponsors.
- De vraag wordt gesteld of de kaartenbak op internet kan komen. Penningmeester antwoordt dat dit gebeurt zodra Adlib is ingevoerd en ingevuld.
- De vraag wordt gesteld of de Kroniek ook digitaal beschikbaar komt? Penningmeester antwoordt dat dit technisch al mogelijk is, maar dat vooralsnog voor fysieke uitgave wordt gekozen. Kan in de toekomst anders worden.
- Na deze toelichting en vragen wordt de begroting voor 2014 goedgekeurd.

7. Bestuurssamenstelling

- Dit jaar neemt Ruud Egberts na 14 jaar afscheid van de OKV. De voorzitter spreekt lovende woorden: vasthoudend, bescheiden maar duidelijk stelling nemend, lezin-

gen altijd verzorgd en veel gedaan in het kader van de verhuizing van de OKV. Onder luid applaus ontvangt Ruud bloemen (voor vrouw Winnie) en wijn.

- Hoewel hij eigenlijk zou kunnen aftreden, geeft Wim Wassink aan dat hij nog wel een jaar penningmeester wil blijven. Dit wordt door de leden met applaus ontvangen.
- En hoewel ook hij eigenlijk zou kunnen aftreden, geeft ook Bert van de Zedde aan dat hij nog een jaar voorzitter wil blijven. Dit wordt door de leden met applaus ontvangen.
- Desondanks wordt de leden gevraagd om mee te denken over mogelijke opvolgers voor de bestuursfuncties. Gé Veen is een serieuze mogelijkheid, maar die is deze avond helaas verhinderd wegens ziekte. Hij zou een "zwaargewicht" voor het bestuur kunnen worden.

8. Rondvraag

Geen

9. Sluiting huishoudelijk gedeelte

De voorzitter dankt ieder voor de inbreng en aandacht en sluit de vergadering om 20.42 uur.

Jaarverslag 2013

Johan Homan

1. Algemeen

In dit jaarverslag een korte terugblik op het OKV-jaar 2013.

2. 2013 in cijfers

In 2013 groeide het aantal leden per saldo licht, naar 625 (huishoudens). Van het aantal geregistreerde bezoekers in 2013 komt 60% uit de gemeente Voorst, het overige deel uit de brede regio en soms van daarbuiten. Doel van de bezoekers is het zoeken van foto's (36,5%), genealogisch onderzoek (3%), geschiedenis van huizen/boerderijen (25%) en het kopen van een boek of Kroniek. Van de bezoekers is 47% lid van de OKV, de rest is geen lid. Sommigen worden ter plekke lid (4%).

3. Bestuur

In het afgelopen jaar bestond uit Bert van der Zedde (voorzitter), Johan Homan (secretaris), Wim Wassink (penningmeester), Jan Groenberg (lid) en Gé Veen, als interim-bestuurslid, ter vervanging van Ruud Egberts. Truus de Haan vertegenwoordigde wederom de vrijwilligers. Het bestuur vergaderde dit jaar elke tweede donderdag van de maand. De lijnen binnen het bestuur zijn kort en het contact is laagdrempelig en prettig. Wat nog steeds zorgen baart, is het gebrek aan opvolgers voor de vrijkomende functies van voorzitter en penningmeester.

4. Vrijwilligers

Het bestuur heeft in 2013 weer moeten en kunnen vaststellen dat de OKV niet zou

functioneren zonder de vele vrijwilligers. Mensen die hun (soms) schaarse vrije tijd gebruiken voor de OKV. Het bestuur waardeert dat zeer en heeft die waardering uiting gegeven door een kleine attentie met de kerstdagen. Er meldde zich weer een aantal nieuwe vrijwilligers. Die zult u het komende jaar nog wel tegenkomen.

5. Financiën

Met Wim Wassink als penningmeester is het jaar qua boekhouding goed verlopen. De administratie is goed op orde en de contributie-inning verloopt structureel goed. Waar de penningmeester niks aan kan doen, is dat in 2013 een negatief resultaat is geboekt. De penningmeester zal de cijfers in beeld brengen en toelichten.

6. Huisvesting

Het "clubhuis" is in het afgelopen jaar verder aangekleed en ingericht. Omdat de vindbaarheid wel eens tot problemen leidde, is een aantal borden geplaatst. Hierdoor weten ook mensen van buiten Twello de OKV goed te vinden. Hoewel er altijd wel wat te wensen is, is het bestuur heel tevreden met deze voorzieningen op deze mooie plek in het oude dorp. Een ruime studiezaal, een aparte bibliotheek en vergaderruimte in een historisch pand.

7. Lezingen 2013

Dit jaar zijn weer vier lezingen gehouden in verschillende dorpen van de gemeente Voorst. De eerste lezing dit jaar vond plaats 28 februari in Wilp bij De Pompe 'Alles geet Veurbiej, Boer'n van gister'n' klankbeelden op groot scherm. De tweede lezing bij Korderijk in Twello ging over bier brouwen op de Veluwe door Evert de Jonge. De derde lezing over en in huize Voorstonden, door Egbert Hoogenberk was heel boeiend, ook al door de prachtige entourage van het huis. De laatste lezing van 2013 werd verzorgd door Henk Jan van Baalen bij Kriebelz in Terwolde, over de Boreelkazerne te Deventer. Alle sprekers mochten zich verheugen in een mooie opkomst van belangstellende bezoekers.

8. Andere activiteiten

In juli werd het grenspalenpad gelopen, onder leiding van Marten Brascamp. Met een kleine groep werd veel informatie vergaard.

In september werd het Klompenfeest gehouden, waarbij de OKV een bijdrage leverde door een interessante tentoonstelling over... klompen.

En het hele jaar door plaatste de OKV wekelijks de foto in Voorster Nieuws met regelmatig reactie op de gestelde vraag: wie of waar is dit?

De fotoverzameling binnen de OKV wordt steeds beter vindbaar door steeds verdere invoering in het bibliotheeksysteem ADLIB. Een zestal vrijwilligers is druk doende om alle foto's in te voeren, te rubriceren en van tekst en titels te voorzien.

14. Tot slot

Het bestuur kijkt terug op een goed jaar voor de OKV. De huisvesting is goed voor elkaar en financieel staat de OKV er redelijk voor. Het bestuur neemt zich voor om samen met de vrijwilligers ook in 2014 de positie van de OKV in de Voorster gemeente te bevestigen en te versterken.

Financieel overzicht 2012 en begroting 2013

Wim Wassink

Financieel overzicht Oudheidkundige Kring Voorst 2013

Overzicht 2013

Lasten	€	Baten	€
Huisvesting huur + energie	6,952	Contributie	9,638
Lezing/activiteiten	1,400	Subsidie gemeente	1,898
Kroniek + verzending	4,400	Verkoop div.	1,564
Verenigingskosten	505	Advertenties	1,505
Advertentie klompenkrant	424	Donateurs	1,519
Abonnement Adlib	279	Rente	219
Schoonmaakkosten	603	Netto verlies	2,666
Onderhoud Hof ten Dale	166		
Internet/Email/Tel.kosten	1,496		
Kantoor/archief	877		
Verzekeringen	240		
Administratiekosten	424		
Overige kosten	1,057		
Bankkosten	186		
Totaal	19.009	Totaal	19.009

Balans per 31 december 2013

Activa	€	Passiva	€
Vaste Activa		Eigen Vermogen	
Inventaris	3.377	Kapitaal	8.757
Vlottende Activa		Overige Passiva	
Voorraad boeken	284		
Debiteuren	162		
Liquide middelen	5.230	Crediteuren	296
Totaal Activa	9.053	Totaal Passiva	9.053

Overzicht 2012

Lasten	€	Baten	€
Huisvesting	6,819	Contributie	9,697
Adlib database	2,556	Subsidie gemeente	2,142
Lezing/activiteiten	489	Verkoop div.	1,752
Kroniek + verzending	4,357	Advertenties	1,060
Verenigingskosten	439	Donateurs	4,629
Openering/tentoonstelling	487	Rente	313
Internet/Email/Tel.kosten	1,058	Bijzonder actie	257
Cursus Adlib	750	Sub. Cursus Adlib	500
Onderhoud machines	170	OZB retour	77
Kantoor/archief	1,278		
Onderhoud Hof ten Dale	249		
Overige kosten	721		
Bankkosten	167		
Winst	887		
Totaal	20.427	Totaal	20.427

Balans per 31 december 2012

Activa	€	Passiva	€
Vaste Activa		Eigen Vermogen	
Inventaris	3.298	Kapitaal	10.537
Vlottende Activa		Overige Passiva	
Voorraad boeken	284	Verschil verkoop	2
Debiteuren	130		
Liquide middelen	7.714		
		Winst	887
Totaal Activa	11.426	Totaal Passiva	11.426

Oudheidkundige Kring Voorst Begroting 2014

Opbrengten verkopen	800	Vrijwilligers kosten	510
Opbrengsten ledencontributie	9.600	Huisvestingskosten	7.307
Opbrengsten donaties	1.100	Machine kosten	150
Opbrengsten subsidie gem. Voorst	1.425	Verkoopkosten	200
Opbrengsten advertenties	1.200	Algemene kosten	3.643
Opbrengsten verkoop boeken	600	Kroniek icl verzndkosten	3.740
Opbrengsten acties	200	Lustrum 2015 reservering	500
Opbrengsten incasso ledenadm.	300	Bankkosten	175
Ontvangen rente bank	200		
Tekort	800		
Totaal	16.225	Totaal	16.225

Kroniekpost

redactie

Ontvangen van

- De heer en mevrouw Bevers te Apeldoorn schonken cd-rom's met updates van de inventarisaties van de begraafplaats te Nijbroek en de R.K. Begraafplaatsen van Bussloo, Klarenbeek en De Vecht
- Van mevrouw Hulsebos-Hafkamp uit Twello ontvingen we jaargang 1951 Katholieke Illustraties (2 delen) en een vleesmolen uit de jaren '30 van de vorige eeuw. De katholieke Illustraties bieden we te koop aan via onze website.
- Van mevrouw De Buijzer ontvingen we boeken over de geschiedenis van de coöperatieve Raiffeisenbank, bonkaarten en een genealogie met o.a. gegevens over de families Scholten, v.d. Meer.
- Van de heer J. van Barneveld uit Brummen ontvingen we het boek dat hij schreef voor zijn kleindochter: 'Voor Floortje, brieven aan mijn kleindochter'. Zeer lezenswaardig, met verhalen over de ouders en grootouders van Floortje. Met name de familienamen van Barneveld en Veldhoen. Het boek staat in de bibliotheek bij de overige familiegeschiedenissen en genealogieën.
- Van de heer W. Bloem uit Klarenbeek kregen we meer dan 1000 bidprentjes vanaf ongeveer 1960.
- Van de heer L. Lugtenberg kregen we een boek met korte beschrijvingen van zijn militaire diensttijd en zijn verblijf op Biak in Nieuw Guinea in de periode 1961-1962
- Verder nog ontvangen:
 - "Ontstaan en betekenis van de weg- en straatnamen in Heerde" door D. Otten
 - "Deventer jaarboek 2013"
 - diverse foto's

Oude ansichtkaarten en streekboeken

De OKV is bezig een verzameling aan te leggen van oude ansichtkaarten van de gemeente Voorst en de afzonderlijke dorpen. Indien u nog dergelijke kaarten heeft en daar niets meer mee doet zou de OKV die graag van u ontvangen. U steunt de OKV daar op twee manieren door: we vullen onze verzameling aan en de dubbelten kunnen we verkopen via onze site, waardoor de verenigingskas wordt gespekt en we onze activiteiten kunnen sponsoren. Ook boeken –oud of nieuwer- over de regio waar we wonen zijn van harte welkom.

Reactie op het artikel van Milly Westerhuis-Duvoort over epidemieën

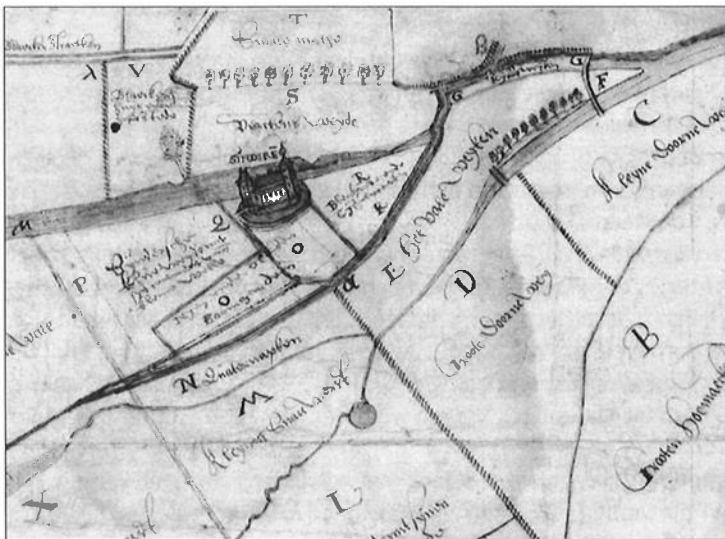
Jan van Barneveld schrijft: "In het interessante artikel van mevrouw Westerhuis-Duvoort over epidemieën (Kroniek 2013-3) wordt ook de ziekte tyfus vermeld. Uit de herinneringen van mijn moeder J.J. van Barneveld-Veldhoen (1909-2006) zijn mij een aantal details bekend, die dat verhaal nog wat meer kleur geven."

De redactie vond dit een leuke aanvulling op het artikel van Milly en besloot om deze reactie in de vorm van een artikel te plaatsen. U treft het verderop in deze Kroniek aan.

Oude kaarten Gelderland op internet.

Het Gelders Archief heeft kaarten en tekeningen van Rijkswaterstaat in Gelderland over de periode 1751 - 1940 gedigitaliseerd en op internet geplaatst. Het gaat om kaarten en tekeningen van rivieren, watergangen, kanalen, havens, wegen, kerken, molens, kunstwerken et cetera. Kunstwerken zijn onderdelen van de waterstaatkundige infrastructuur, zoals duikers, sluizen en bruggen.

Een groot project was de aanleg van het Apeldoorns Kanaal, dat in 1829 werd geopend.

Detail van kaart van Voorst uit 1661 door B. Kempinck.

Titel van de kaart: Caerte van de ... erffscheidingen offte verdeilonghe der Sijndersche weilanden ende saeijlanden..., 2 november anno 1661, stilo nova
bron: Gelders Archief

Ga naar www.geldersarchief.nl/nieuws/2014/oude-kaarten-rijkswaterstaat-gelderland-op-internet en klik daar op 'Bekijk de kaarten en tekeningen'. U komt dan bij archieftoegang 0875 Rijkswaterstaat; kaarten. Als u in de blauwe balk 'Kenmerken' of 'Inleiding' klikt krijgt u extra informatie, bv. tips voor onderzoekers. Klikt u op 'Inventaris' dan ontvouwt zich een menu waar u door het aanklikken van de plus-jes steeds dieper het inventaris ingaat.

Klik bv. het plusje aan voor '1. Rijkswaterstaat directie Gelderland 1752-1894'. Daarna het plusje voor '1.5. Veren en wegen.' Zo verdergaan naar wegen, onder 1.5.2.09 vindt u dan de departementale weg van Zutphen naar Apeldoorn. Als u het plusje daar aanklikt verschijnen de kaarten van die weg, met kaarten van 1840 - 1890. Als u op de kaart klikt kunt u ze goed bekijken en zelfs inzoomen (duurt soms even).

De kaarten zijn niet te downloaden, wel is er via print-screen een mogelijkheid een kaart of kaartdeel in een bestandje te zetten. Indien u zich registreert als gebruiker kunt u een tegen betaling (€ 5,-) een bestand downloaden.

Om de betekenis en waarde van de kaarten goed te kunnen begrijpen, moeten de bijbehorende archivalia worden geraadpleegd. Van een beperkt aantal kaarten in dit archief is het bijbehorende rapport of de brief in het directie archief van Rijkswaterstaat aangetroffen. In dat geval wordt daar naar verwezen in de annotatie van de beschrijving. Als u snel een overzicht wil hebben van overige aanwezige kaarten kunt u op de homepage

van het Gelders Archief (www.geldersarchief.nl) in de blauwe bovenbalk het pijltje naast 'andere zoekopties' aanvinken en daar kiezen voor kaarten, tik in de witte balk ook een zoektekst in, bv. een plaatsnaam (in Gelderland).

Op de site van het Gelders archief kunt u zich aanmelden voor de nieuwsbrief. U blijft dan op de hoogte van nieuwe bronnen.

Het Geheugen van Apeldoorn is een digitale schatkist gevuld met de rijke geschiedenis van Apeldoorn en omliggende dorpen. De website licht bijzondere plaatsen, monumenten en kunstobjecten uit. Door historische kaarten over de huidige plattegrond te leggen, is te zien hoe het stadsbeeld in de loop der jaren veranderd is. De verhalen en herinneringen van Apeldoorners spelen op www.geheugenvanapeldoorn.nl een zeer belangrijke rol. Omdat deze website gebaseerd is op Google Maps, kan iedereen participeren door persoonlijke, historische verhalen, herinneringen en foto's toe te voegen. Bezoekers van de website kunnen aan de hand van wandel- en fietsroutes historisch Apeldoorn ontdekken. Klik je op een bepaalde straat of pand, dan krijg je toegang tot alle historische informatie die daarover online beschikbaar is. Kortom, *Het Geheugen van Apeldoorn* is de verzamelplaats voor iedereen die geïnteresseerd is in de geschiedenis van Apeldoorn en omgeving of daar iets over kan en wil vertellen. Met deze website bouwt men gezamenlijk aan een collectief en levend Apeldoorns geheugen.

Verkoop boeken, foto's en ansichtkaarten

Via onze website, onder het kopje 'boekverkoop', komt u op 'marktplaats' terecht op de pagina's waar al onze aanbiedingen staan. U kunt ze na bestelling afhalen in onze studieruimte in Twello of toegestuurd krijgen per post.

Voorst schrijft geschiedenis ...

Martin Brascamp en bestuur

In 2015 bestaat de Oudheidkundige Kring Voorst 40 jaar.

Voldoende aanleiding voor een groot evenement.

- ① Weet je wat over Voorst dat niemand weet?
- ② Wil je al lang wat uitzoeken maar kwam het er nog niet van?
- ③ Heb je zin om een zomer op ontdekkingsstocht te gaan?

of ...

- Kun je goed schrijven?
- Weet je hoe je een leuke film of geluidsopname maakt?
- Ben je artistiek in het maken van mooie posters?

Kijk, doe mee en meld je alvast aan op Facebook:

<https://www.facebook.com/pages/Voorst-schrijft-geschiedenis/741713212547425?ref=hl>

Van onze zusterverenigingen

Gerard Vrieling

Veel zusterverenigingen hebben aandacht besteed aan het feit dat dit jaar ons land 200 jaar koninkrijk is. Belangrijk in deze streken is geweest de bevrijding van de Fransen door Pruisische en Russische troepen aangevuld met een kozakkenleger. Zij hebben o.a. gestreden bij Deventer, Zwolle, Harderwijk, Arnhem en Nijmegen. Overal in deze gebieden treft men wel een straat of een gebied aan met "kozak" erin.

'Immaterieel Erfgoed' (jaargang 2, 2013 -nr. 4)

Op 1 december van het vorige jaar is het enige in openbaarheid gevierde Joodse feest Chanoeka (=feest van het licht) op de lijst van immaterieel erfgoed geplaatst. In Nederland zijn er inmiddels al in ruim twintig gemeenten publieke vieringen. Overal ter wereld worden op pleinen grote chanoeka-kandelaars ontstoken. In ons land gebeurt dit o.a. in Amsterdam en in Wageningen.

Ook het diamantbewerken en het midwinterhoorn-blazen zijn opgenomen in het immaterieel erfgoed.

'Vitruvius' (jaargang 7, dec/jan, nr. 26)

Dit nummer is speciaal gewijd aan Rusland i.v.m. het Rusland-jaar. In een aantal artikelen wordt besproken welke Nederlanders vanaf de 16^e eeuw tot aan de Russische Revolutie van belang zijn geweest in Rusland. Het gaat hier om scheepvaart, havenaanleg, tuinarchitectuur en de aanleg van fortificaties.

'Van 't Erf van Ermelo' (nr.69, dec.'13)

Nederland staat dit jaar (2014) helemaal in het teken van '200 jaar koninkrijk'. Zo ook dit nummer van "Van't Erf...", waarin een artikel staat over de bevrijding van Ermelo in 1813. Daarbij ook een kleine beschrijving van de troepenbewegingen in Nederland van een groot contingent Kozakken in hun opmars vanaf Deventer naar het westen des lands.

Ook een artikel over de Utrechtse onderwijzer/hoofd der school W.G. van der Hulst, bekend schrijver van kinderboekjes in de vorige eeuw. Een bekende serie van zijn hand is (voor Twello geen onbekende naam) "In de Soete Suickerbol".

'Ambt en heerlijkheid' (jaargang 59, nr. 181)

Groot artikel over de Franse tijd in Nederland toegespitst op Rheden en Rozendaal. Tweehonderd jaar geleden werden de Fransen bij Rheden, Rozendaal en Arnhem verslagen door Pruisische troepen en een troepenmacht Kozakken. Rondom Doesburg, Rheden, Zutphen, Dieren en Arnhem is er stevig gevochten tegen de Fransen. De beslissende slag vond plaats bij Arnhem op 30 november 1813 en een paar dagen erna werden de Fransen definitief verslagen en lag de weg naar West-Nederland open voor de Pruisen en de Kozakken.

'Rondom de Toren' (Hist.Ver.Wijhe, dec. 2013, nr. 96)

De redactie plaatste een speciaal artikel uit een persbericht n.a.v. een tentoonstelling in het Museum Geelvinck Hinlopen Huis in Amsterdam a.d. Keizersgracht.

Wijhe heeft in 1813 met de Kozakken van doen gehad. Voordat zij oprukten richting Zwolle moesten zij eerst even uitrusten hetgeen gebeurde in en om Wijhe. Dit werd door de plaatselijke bevolking niet geapprecieerd, omdat zij voor alle voorzieningen voor de Kozakken moesten zorgen. Men was dan ook zeer blij dat de Kozakken na twee maanden Wijhe via een aangelegde schipbrug verlieten.

'De Mothoek' (Nunspeet jaargang 29, 2013 - nr.4)

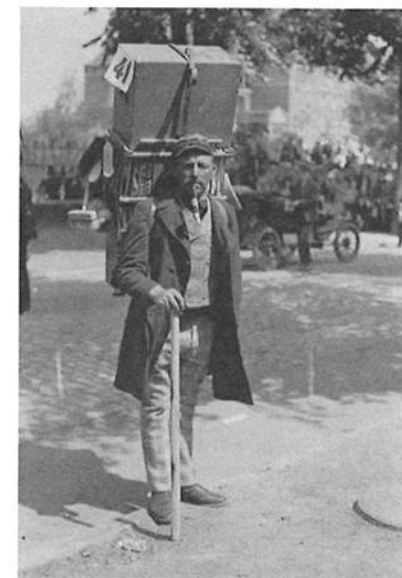
Deze keer een artikel over de "Kiepkemel", de man die vroeger vooral op het platteland met zijn korf de boerderijen langs ging om zijn waren te verkopen. Het is bekend dat een tweetal eeuwen geleden er veel arbeidskrachten en kooplui uit de grensstreken in Duitsland naar Holland kwamen. Het waren de zgn. Hannekemaaiers en de marskramers (Kiep'nkerls). Een aantal hebben zich in de loop der jaren in ons land gevestigd, omdat de negotie goed ging.

Bekend zijn bijv. de Brenninckmeyers(C&A) en Vroom met compagnon Dreesmann.

In het artikel is ook een aardig gedicht opgenomen, dat in Groningen werd voorgedragen:

*Potlood of swaart kriet
wik wel geern kwiet.
Nootmuskoaten
zonder goaten.
Peper en noagelgroes
Nog genog in hoes?*

*Knail, gemoalen of hail;
inkt dat nait stinkt,
kovvie of tee, nee...
Sokkeloa is veul lekkerder*

Kiepkemel

'Vittepraetje' (jaargang 31 - nr. 4)

In dit nummer van de Harderwijkse zustervereniging wederom een artikel van de hand van dhr. Stellinwerf over de Hanzestad. Hij gaat deze keer in op de Hanzerooutes cq. Hanzewegen vanuit Harderwijk richting o.a. naar Doesburg, Leuvenum, Zwolle en Deventer.

'Uut 't Oldebroeck' (jaargang 34 - nr. 1)

Hierin een groot artikel over Koning Willem III (1817-1890).

Tolhuizen in de gemeente Voorst (2, slot)

Jan Groenberg

In het kader van de open monumentendag 2013: 'Macht en Pracht', is mij gevraagd een artikel te schrijven over de tolhuizen in de gemeente Voorst. In de vorige Kroniek (2013-4) is in deel 1 van dit artikel de geschiedenis beschreven van de tolhuizen in de gemeente Voorst vóór het jaar 1800. Dit laatste deel (deel 2) beschrijft de ontwikkelingen rond de tolhuizen in de 19e eeuw. Op het eerste gezicht hebben de tolhuizen niet zoveel te maken met de rijkdom, schoonheid en grootsheid die macht kon voortbrengen. Toch kunnen het kleine juweeltjes zijn die herinneren aan de macht die de landheer en later de overheid had om tol te heffen bij wegen en rivieren.

Rijkstollen op de verharde wegen

Gedurende de gehele 18e eeuw werd er tol geheven op de wegen van Apeldoorn naar Zutphen en Deventer. Ook tijdens de Bataafse republiek (1795-1806) en het Koninkrijk Holland (1806-1810) bleef deze situatie onveranderd.

Het was koning Lodewijk Napoleon die in 1808-1809 de eerste straatweg liet aanleggen in onze regio. De weg liep vanuit Utrecht via Amersfoort recht naar Het Loo. Op die manier was zijn zomerpaleis Het Loo te Apeldoorn makkelijk te bereiken. Bijkomend 'voordeel' was dat Napoleon zo nodig over goede wegen beschikte om zijn leger te verplaatsen. De weg werd geopend op 30 december 1809. Hoewel de plannen er wel waren, was het vervolg van die weg van Apeldoorn naar Deventer echter nog niet in uitvoering genomen. Mogelijk was dit deel in de ijskast gezet omdat dit niet één van de belangrijke 'Routes Impériales' was. Napoleon hechtte grotere waarde aan goede noord-zuid verbindingen dan oost-west verbindingen in Nederland.

Onder Napoleon werden bij decreet van 21 oktober 1811 alle rijkstollen in Nederland afgeschaft. De tollens op wegen en bruggen die door gemeenten of particulieren werden beheerd, mochten wel in stand blijven. In de gemeente Voorst waren op dat moment nog geen rijkstollen aanwezig. Dus hier veranderde niets.

In 1813 probeerde maire P.P. Everts nog een financiële regeling te treffen met de maire van Apeldoorn en de Gelderse prefect om de weg van Apeldoorn naar Deventer te verbeteren of zelfs de hele weg opnieuw aan te leggen. Blijkbaar was de tol onvoldoende om de weg goed te onderhouden. Tot overeenstemming kwam men niet zoals we in de bijdrage van Elze Luikens in de Kroniek 2013 nr. 3 konden lezen. Er was eenvoudig onvoldoende geld beschikbaar.

Na het einde van de Franse bezetting werd door Willem 1 vanaf 1815 het oude systeem van tolheffing weer ingevoerd.

In 1833 werd een lijst met de tarieven voor de rijkstollen gepubliceerd. De lijst is te zien in het artikel 'De oude tol te Nijbroek' in de Kroniek 2011 nr. 2.

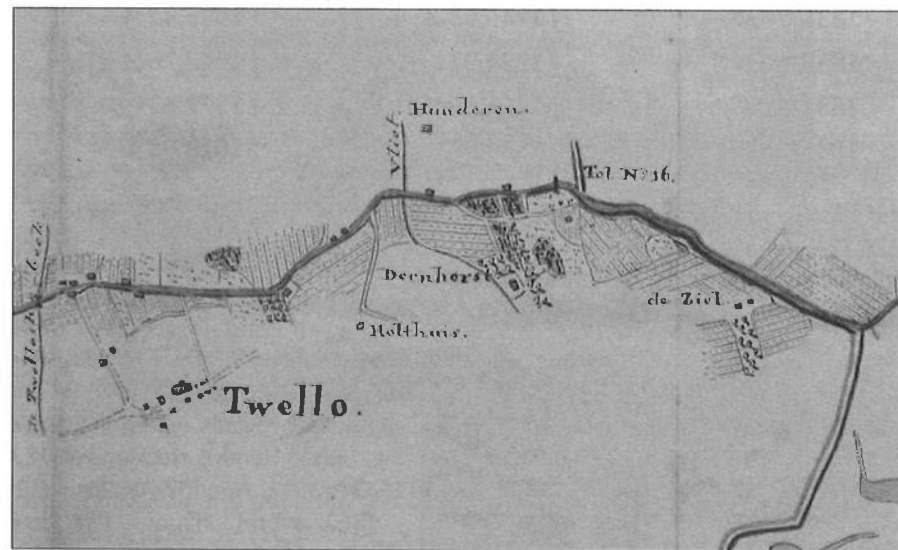
De weg van Apeldoorn naar Deventer 1816

In 1815 besluit koning Willem I de weg van het Loo verder door te trekken naar Deventer. De weg loopt eerst zuidwaarts vanaf het Loo naar het dorp Apeldoorn en van daar

naar het oosten. Er bestond een oudere en kortere route van het Loo naar Deventer die vanaf het Loo naar het oosten liep, maar deze weg stond in de winter vaak blank.

In 1815 werd tussen het huis Hunderen en de linker oever van de rivier de IJssel een stuk 'steenweg' aangelegd. Op 15 maart 1816 werd het driejarig onderhoud van dit stuk weg aanbesteed. Een kleine maand later, op 4 april 1816, vindt de aanbesteding plaats voor "het opmaken en bestraten van het gedeelte des grooten wegs no. 9 (...) gelegen tusschen het einde der bestrating te Apeldoorn en het huis Hunderen onder Twello, en zulks met de leverantie van alle daartoe noodige materialen".

De aanbesteding voor "het bouwen van drie tolhuizen aan den grooten weg no. 9 van Utrecht naar de Munstersche grenzen" volgt op 22 augustus 1816. Het eerste tolhuis, met een weegbrug, wordt gebouwd in Apeldoorn ten noorden van de Deventerstraat, net voor de splitsing van de Deventer- en de Zutphensestraat. Het tweede "bij den krommen Beek, onder Twello" (Teuge). Het derde tolhuis "ter plaatse, alwaar de weg zich verdeelt, in twee takken, waar van den eenen loopt over den dijk naar Deventer".

Tol nr. 16 ten oosten van Twello. Kaart 1827

Op de weg van Utrecht naar Deventer lagen 16 tollens of gabels. Gabel no. 12 lag bij de Echoput, no. 13 bij Hotel Bloemink aan de Loolaan en no. 14 "beoosten Apeldoorn".

In de gemeente Voorst lag gabel no. 15 aan de oostgrens van Teuge en gabel no. 16 bij Twello ter hoogte van de Dijkhofstraat. De tollens lagen ongeveer een uur lopen of vijf á zes kilometer uit elkaar. Bij deze rijkstollen hingen tolborden met het rijkswapen en het nummer van de gabel erop. Het tolbord van de Echoput "Gabel no. 12" is bewaard gebleven.

Het tolhuis Gabel no. 15 in Teuge leverde in 1821 gemiddeld f 80,- per maand op.

De tolgaarder in die tijd was Gotfried Lodewijk Julius Brendeke (1821-1850).

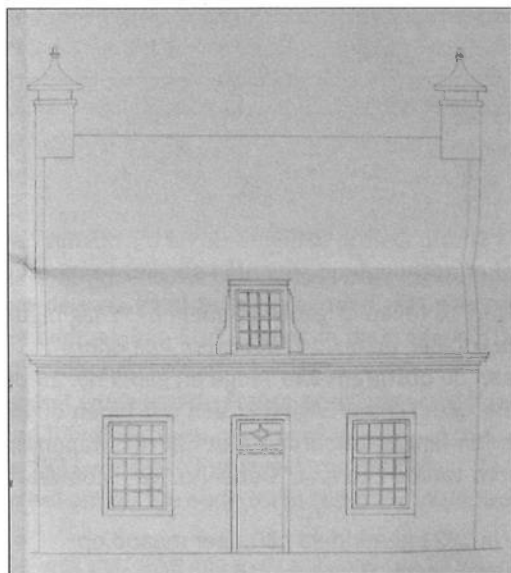
Achtereenvolgens waren tolgaarders: Jan van Oord (1850-1860), Antony Goedhart (1860-1862), Johannes Ganzevles (1862-1883), Jacobus Karel Philip Freijer (1882-1883), Jannes

Jansen (1883- ?), Evert Jan van der Liende (? - 1890 overl.), Johan Gerard Joor (1891-1894), Hermannus Rutenfrans (1894-1895), Antonie Adriaan Meijerink (1895-1900). Per 1 mei 1900 werd de tol in Teuge opgeheven. De laatste tolgaarder Antonie Adriaan Meijerink vertrok op 12 mei naar Apeldoorn. Domeinen verkocht het tolhuis voor f 750,- aan de heer Keurhorst. Keurhorst verhuurde het voormalige tolhuis aan G.H. Luijkman, nadien aan J.W. Hagens. Beiden waren kantonniër aan de Rijksstraatweg.

De tol in Twello leverde meestal een paar honderd gulden per jaar meer op dan de tol in Teuge.

Jaaropbrengst: juli t/m juni	Gabel 15 (Teuge)	Gabel 16 (Twello)
1829/1830	f 1766,12 ½	f 2311,27 ½
1830/1831	f 1616,20 ½	f 2138,00 ½
1831/1832	f 1215,63 ½	f 1586,37 ½
1832/1833	f 1334,92	f 1642,76 ½
1837/1838	f 1501,40 ½	f 1577,33
1838/1839	f 1382,00	f 1618,60 ½

Vanaf 1834 werd de tol te Teuge drie jaar verpacht aan Andries van den Broek voor f 1328,12 ½ per jaar. Andries was herbergier in herberg de Arend te Apeldoorn. De tol te Twello werd in ieder geval tot 1939 niet verpacht.

Tekening van één der te bouwen tolhuizen op de Groote weg No. 9 tussen Apeldoorn en Deventer

De eerste tolgaarder in Twello was waarschijnlijk Mathias Jacobus van Die-men (1821-1825).

Achtereenvolgens waren tolgaarders o.a.: Johan Hendrik Hacklander (1830-1843 overl.), Hendrik Avelingh (1843 - 1863 overl.), Hannes Jan Stroop (1864-1867), Willem Antonie Roelants (1867-1870), Albert Willem Caspers (1870-1872), Willem Mensink (1873-1874), Berend Bosgoed (1876-1879), Hendrikus Bosgoed (1879-1880), Cornelis Johannes Josias Morin (1880-1888), Antony Jansen (1888- ?), Riekeld Haas (? - 1900).

Ook het tolhuis te Twello, Gabel no. 16 bij de Dijkhofstraat werd per 1 mei 1900 als tol opgeheven. Het tolhuis werd in 1931 afgebroken.

De weg van Apeldoorn naar Zutphen 1824

De al langer bestaande weg van Apeldoorn naar Zutphen werd in 1824 bestraat. In 1820 werd een *"approximatieve begroting van kosten tot den aanleg van een straatweg van Apeldoorn tot Zutphen"* gemaakt. Nadat de aarden baan is aangelegd moet die eerst vijf maanden worden onderhouden. De breedte van de weg wordt 4 ½ meter; de lengte van het tolhuis in Apeldoorn tot aan Zutphen ongeveer 18 kilometer. De aanleg van de weg wordt begroot op f 165.632,55. De tolhuizen die worden gebouwd worden begroot op 1700 gulden. Samen dus f 5100,00. Met allerlei andere bijkomende kosten wordt de aanleg van de straatweg begroot op f 203.716,90.

De aanbesteding vond plaats op 6 september 1822 voor *"1. Het aanleggen van eenige duikers en bruggen in den weg tusschen Apeldoorn en Zutphen 2. De bestrating van gemelden weg"*.

Tolhuis de Kar rond 1947

Voor de bouw van drie tolhuizen *"op den weg van Apeldoorn naar Zutphen"* vond de aanbesteding plaats op 11 juni 1824. Een tolhuis werd geplaatst iets ten oosten van herberg de Kar. De volgende kwam bij de dorpsgrens van Voorst. Dit tolhuis is tegenwoordig het meest originele tolhuis in de gemeente Voorst en een rijksmonument. Aanvankelijk stond dit tolhuis gepland ten noorden van de huidige Appenseweg. Uiteindelijk is dit tolhuis dus iets verder richting Zutphen gebouwd *"naast het huis van Brink genaamd het Hart"*. Met de komst van het nieuwe tolhuis bij de Kar werd het oude tolhuis dat al sinds begin 18e eeuw stond, opgeheven. De derde tol was het tolhuis bij de Marsch *"aan het einde van de Overmarsch"*. Dit tolhuis vlak bij Zutphen staat op de kaart van 1843 van Kuijk. Het tolhuis nr. 14 op de weg van Apeldoorn naar Deventer had *"tevens de invordering der tolgelden voor den Zutphense straatweg"*. De weg begint in Apeldoorn bij tolhuis 14 en eindigt tegenover de herberg het Houtkooltje bij de brug voor de stad Zutphen. Volgens het bestek moesten de tolhuizen 5,4 meter breed zijn en 7,2 meter lang of diep. Het tolhuis is *"voorzien van een voorkamer, slaapkamer, keuken, kelder, pomp en pomp-put en secreet met deszelfs secreetput en met een doorgaande zolder overdekt"*.

Uit een brief van 28 juni 1824 blijkt dat de wapenborden door een schilder in Deventer werden gemaakt.

In 1825 wordt aanbesteed *"het zesjarig onderhoud van den grooten weg van Apeldoorn naar Zutphen, mitsgaders van de bruggen, heulen en tolhuizen, in en langs den weg gelegen, met derzelver tol- en slagboomen, scheringen, reglement-, tarief- en wapenborden"*. Zo moesten er onder andere jaarlijks achtduizend *"vlakke klinkert moppen"* worden afgeleverd voor het onderhoud aan wegen, heulen en tolhuizen.

Over de eerste tolgaarders bij het tolhuis de Kar bestaat onduidelijkheid. Mogelijk was J. van der Zee de eerste tolgaarder. Hij wordt pas genoemd in 1929 en 1830. In 1839 overlijdt in Hoevelaken een tolgaarder genaamd Jan van der Zee gehuwd met Jannetje Hazelbach. Uit het onderzoek is niet gebleken of dit de juiste persoon is. In 1843 wordt Helena Oxner (ook Oxener) weduwe van Johannes Pino genoemd als tolgaardster. Zij staat ook in het bevolkingsregister van 1850-1860 samen met haar zoon uit haar eerste huwelijk Jacobus Kemper. Zij zijn beide tolgaarder. De tweede echtgenoot van Helena, Johannes Pino was tolgaarder op het tolhuis nr. 14 bij de splitsing van de Deventerstraat en de Zutphenseweg in Apeldoorn. Hij is in 1832 overleden. Helena Oxener overleed in 1851 te Voorst. Niet zeker is of zij toen op het tolhuis bij de Kar woonde, maar waarschijnlijk is dat wel. Tussen 1860 en 1890 is een mogelijke kandidaat Hendrikus Theodorus Bloem. Hij staat in het bevolkingsregister genoemd als wegwerker. In Apeldoorn komen ook wegwerkers voor die daarnaast tolgaarder waren.

Meer zekerheid is er na 1890: Hendrikus Biezeman (1892) en daarna Albertus Johannes Grüben. Na de opheffing van de tolleren vertrekt Johannes Grüben op 12 mei 1900 naar Apeldoorn.

Duidelijkheid is er over de tolgaarders in het dorp Voorst: Jan Albertinus Bernardus de Meier (1830-1850), Gerrit Johan Nijman (1851-1853), (1854-1890) Johannes Karel Plant (1891-1894), Hendrikus Petrus van Limbeek (1894-1900)

Richtingwijzer op het tolhuis te Voorst

De weg van Deventer naar Voorst

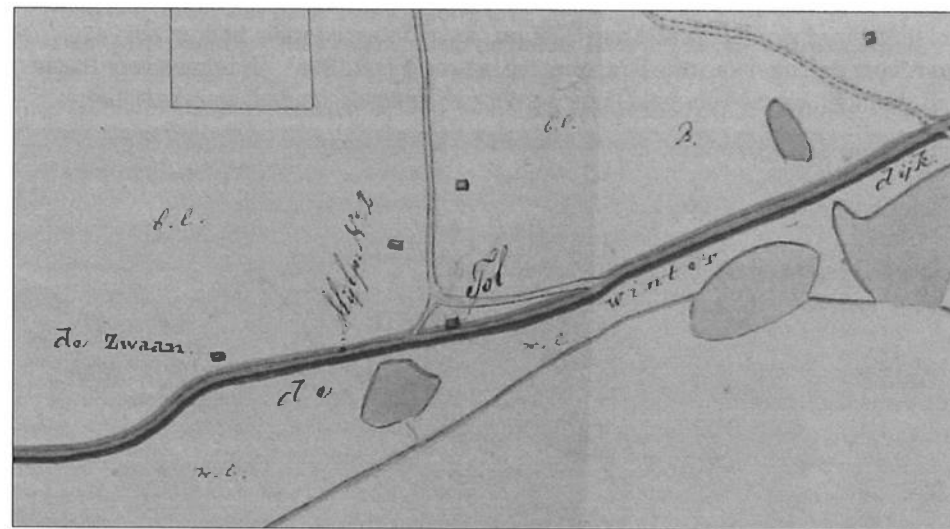
In 1828 werd een koninklijke concessie verleend voor het bestraten van de weg Deventer-Voorst. De eerste commissarissen van deze weg werden te Deventer in 1829 benoemd. Op 2 december vond de aanbesteding voor de aanleg van de aardenbaan en bestrating van de weg plaats in herberg de Dood.

In het Nationaal Archief berust een document over de aanleg van het tolhuis in 1830. Met een bijdrage van het Rijk van 5000 gulden en de verkoop van enkele stukken weg kwamen de totale kosten voor aanleg van de weg op f 58.241,58. De stad Deventer stond garant voor 58.000 gulden. Het restant van f 241,58 werd betaald door de heren W.A. Schimmelpenninck van der Oije en A. van Doorninck. Het tolhuis kostte f 1070,00.

Vrijstelling van tol hadden de bewoners van het Buddezand, de Bellinkhof en de Bergel. Wolter Rensink was tolgaarder van 1830 tot 1871. De tolopbrengst lag tussen 1867 en 1870 tussen 500 en 559 gulden. Vanaf 1871 werd de tol steeds voor drie jaren verpacht. De eerste pachter Jan Gemmink, pachtte de tol voor 467 gulden per jaar. De laatste tolpachter, Riekeld Haas, pachtte de tol van 1892 t/m 1895 voor f 1055,25 per jaar.

Op 15 april 1895 brandde het tolhuis af. *"Het vuur greep zoo snel om zich heen, dat men met moeite de levende have, uitgezonderd eenige kippen, kon redden. Van den inboedel heeft men niets kunnen behouden"*.

Het huis werd herbouwd in hout en had daarna alleen nog een woonfunctie. In 1966 werd het huis afgebroken.

De locatie van het tolhuis aan de Wilpse dijk bij de Voordersteeg

De weg van Deventer naar Vaassen 1848

In 1832 werd op voorstel van het gemeentebestuur van Voorst de weg van Terwolde naar Vaassen, de Bovenste Kruisweg, thans Vaassenseweg, bezand. De polder van Nijbroek zou dat betalen als de gemeente het beheer en onderhoud van de *"aardenweg"* zou overnemen tegen een jaarlijkse vergoeding uit de polderkas. In 1844 staat de weg van Terwolde naar Vaassen opnieuw op de agenda van de gemeenteraad. Men wil de weg van Deventer richting Vaassen verbeteren. In 1845 besluit de gemeenteraad dat een grindweg wordt aangelegd.

Op 19 mei 1848 werd de aanbesteding van de grindweg goedgekeurd door de Districts Commissaris van Veluwe J.A.J. Sloet. Goedgekeurd werd *"het bepuinen, begrinden en afmaken van de bermen enz van evengemelden weg voor de som van f 18.880,-"*.

Om de aanleg van de grindweg te bekostigen moesten er twee tolhuizen komen. Eén bij de Vollehand en één bij Nijbroek. De kosten voor de bouw van het tolhuis op de Bandijk bij de Vollehand bedroegen f 2380,- en de bouw van het tolhuis bij Nijbroek kostte f 1350,-.

Op 9 december 1848 werden Gerrit Steenbergen te Nijbroek en Willem Ribberink te Terwolde aangesteld als tolgaarder. Ze moesten echter eerst de daarvoor vereiste eed afleggen. Dat gebeurde twee dagen later. Gerrit Steenbergen deed dat samen met zijn echtgenote Anna Dijkerman en Willem Ribberink met zijn vrouw Johanna Pikkerij.

Op 1 maart 1873 werd besloten dat de tolleren per 1 april publiekelijk verpacht zouden worden. De gemeentelijke tolgaarders werden per die datum ontslagen.

In de "Voorwaarden der verpachting van de tolleren" werden maar liefst 22 artikelen genoemd.

Op 18 nov. 1874 werd de tol te Nijbroek verpacht aan Jacobus Hogeboom voor f 528,-. Als zijn beroep stond vermeld "tolpachter".

Op 29 dec. 1875 werden de tolleren op de grindweg van Deventer naar Vaassen opnieuw verpacht. De tol bij de Vollehand werd voor f 1416,- verpacht aan Egbert Hurenkamp. De tol te Nijbroek wordt verpacht aan Harmen Jan Veldhoen voor het bedrag van f 476,- per jaar "voor den duur van drie jaren met ingang van 1 mei 1876". Als borgens voor Harmen Jan Veldhoen worden vermeld Peter en Harmen Veldhuis, landbouwers te Nijbroek.

Voormalig tolhuis, thans de 'Dijkstoel'

In de vergadering van 16 oktober 1880 werd door B&W besloten de tol in Nijbroek per 1 mei 1881 op te heffen en het tolhuis tijdelijk te verpachten.

Op 25 april 1881 vertrekt de laatste tolpachter Harmen Jan Veldhoen met zijn vrouw,

twee dochters en een zoon naar Epe. Nadien werd de oude tol verpacht aan diverse families en in november 1888 verkocht aan Wolter Tiemens

Tolgaarder in Nijbroek waren: Gerrit Steenbergen (1848-1862 overl.), zijn weduwe Anna Dijkerman (1862-1873), Jacobus Hogeboom (tolpachter 1873 - 1875), Harmen Jan Veldhoen (1876-1881). In de raadsvergadering van 16 oktober 1880 werd besloten de tol in Nijbroek per 1 mei 1881 op te heffen. In 1888 wordt het tolhuis verkocht aan Wolter Tiemens.

De tol van Terwolde bleef nog wat langer in bedrijf. Op 28 april 1879 vertrekt Egbert Hurenkamp met zijn gezin naar Deventer. De volgende tolgaarder is Derk Jan Vosselman. Hij verhuist precies 6 jaar later ook naar Deventer.

De nieuwe pachter van de tol bij de Vollehand, Theodorus Vos, vraagt in april 1885 aan burgemeester en wethouders van de gemeente Voorst toestemming om Jan Wansink, arbeider te Twello aan te stellen om de tol te bedienen. Jan Wansink gehuwd met Geritje van den Bosch was de laatste tolgaarder.

Op 8 april 1891 werd dit huis verkocht aan de polder en kreeg het de naam Dijkstoel.

Tolgaarders in Terwolde waren: Willem Ribberink (1848-1859), zijn weduwe Johanna Pikkerij (1859-1873), Egbert Hurenkamp (1873-1879), Derk Jan Vosselman (1879-1885), Jan Wansink (1885-1890).

De weg van de Gietelse Brouwerij naar de Woeste Hoeve

Deventer had belang bij goede verbindingen van en naar de stad. De wekelijkse markten werden druk bezocht en onder andere door een goede bereikbaarheid wilde men de belangrijke positie behouden.

In 1853 werd door de raad van Deventer het voorstel gedaan een kunstweg (kunstmatig verharde zandweg) van de Gietelse Brouwerij naar de Woeste Hoeve aan te leggen. Dit voorstel werd in 1855 bij raadsbesluit goedgekeurd. Bij Koninklijk Besluit van 24 november 1855, no. 71 werd vergunning verleend aan de commissarissen over de straatwegen te Deventer "tot aanleg van eenen grindweg, leidende van den straatweg tusschen Deventer en Voorst, bij de daaraan gelegen herberg de Gietelsche Brouwerij, tot den straatweg van Zutphen op Apeldoorn, en van daar, dien weg doorsnijdende, over Loenen tot den straatweg van Arnhem op Apeldoorn bij de Woeste Hoeve, met concessie tot tolheffing op den voet daarbij omschreven". De aanbesteding vindt plaats op 10 september 1856. Het werk zal worden uitgevoerd door de in Apeldoorn wonende timmerman A. Rouwenhorst voor de som van f 47.000,00. De weg is ongeveer 17.000 ellen (17 km) lang. De gemeenten Apeldoorn en Voorst zullen gedurende 20 jaar f 500,00 per jaar aflossen. De provincie Gelderland gaf een subsidie van f 5000,00. De renten werden door de stad Deventer gegarandeerd.

De commissarissen plaatsten op 29 augustus 1858 een advertentie in de Nederlandsche Staatscourant dat op 14 september 1858 de openbare aanbesteding zou plaatsvinden voor de bouw van drie tolhuizen.

Commissarissen over den Grindweg van de Gietelsche Brouwerij naar de Woeste Hoeve, zullen op Dingsdag den 14den September 1858, des middags ten 12 ure, op het Raadhuis te Deventer, in het openbaar Aanbesteden:
het Bouwen van Drie Tolhuizen op gemelden Grindweg.

Advertentie in de Nederlandsche Staatscourant 29 augustus 1858

De Zwolsche Courant deelt op 18 november 1859 mee: *"de grindweg ... die hoewel voltooid, nog niet berijdbaar was, wordt thans verbeterd"*.

De tweede tol lag net voor de Loenense Brug aan de Klarenbeekseweg richting Loenen.

Als eerste tolgaarder daar wordt genoemd G. Bloemendal. In het eerste half jaar van juli 1860 tot en met december 1860 levert de tol daar f 66.55 ½ op.

Het derde tolhuis lag aan de Groenendaalseweg niet ver van de aansluiting op de weg van Apeldoorn naar Arnhem bij de Woeste Hoeve. De eerste tolgaarder was T. Oerlemans. Dit witgepleisterde tolhuis is thans een rijksmonument.

De tol die op het grondgebied van de gemeente Voorst was gelegen (tol no. 1), lag ten zuiden van de kruising van de Zutphensestraat met de Haanstraat/Hoofdweg, ten westen van de Hoofdweg richting Klarenbeek. De eerste keer dat tol werd geheven was in de tweede helft van 1860.

In dat jaar wordt Gerrit Jan Lebbink genoemd als eerste tolgaarder op Gabel 1 aan de weg van de Gietelsche Brouwerij naar de Woeste Hoeve. In het eerste halfjaar van juli 1860 tot en met december 1860 levert de tol f 109,54 op.

Pas in 1865 ging tol no. 1 winst maken. De beide andere tollens draaiden toen nog steeds een verlies van ruim 100 gulden per jaar! Ook in de navolgende jaren waren deze twee tollens verliesgevend.

Gerrit Jan Lebbink maakte tot en met 1880 winst. Daarna namen de tolopbrengsten ieder jaar verder af. In de loop van 1891 nam Harmen Burink de functie van tolgaarder over van Gerrit Jan Lebbink. Harmen was getrouwd met de dochter van Gerrit Jan, Johanna Gerdina Lebbink.

Mogelijk werd de opbrengst van de tol steeds minder door het toenemend gebruik van de trein. Al in 1865 was er een spoorlijn van Arnhem naar Deventer. Verder waren er inmiddels meer wegen verbeterd waardoor men uit verschillende routes kon kiezen.

In 1895 werden deze drie tollens opgeheven. Op 23 maart 1895 sloot Deventer een overeenkomst met het Rijk. Men ontving vanaf toen een uitkering van het Rijk ter vervanging van de opbrengst van de tollens.

Het loon van de tolgaarder bedroeg in 1862 f 283,36. Hierin zat zijn vaste loon van f 192,00. Daarnaast kreeg hij een toelage van f 34,00 voor ieder half jaar dat hij had gewerkt. Mogelijk als stimulans om niet te snel weer van baan te veranderen. Ook kreeg Gerrit Jan Lebbink f 16,00 voor olieged. Hij was namelijk verplicht 's nachts een lamp te laten branden bij de tolboom. Verder kreeg de tolgaarder een klein percentage (3%) van de tolopbrengst. Over het jaar 1862 was dat in totaal f 7,35 ½. In 1864 werd het

basismaandloon verhoogd van f 16,00 naar f 20,00. Daarna bleef dat onveranderd tot en met 1895.

Einde van de tol op rijkswegen

Bij wet van 22 juli 1899 wordt de tolheffing op rijkswegen afgeschaft. Dat geschiedt per 1 mei 1900. De tollens in Terwolde, Nijbroek, Wilp en het tolhuis aan de weg naar Loenen waren al eerder opgeheven zoals boven is beschreven.

Hoewel de meeste tolhuizen die in de gemeente Voorst hebben gestaan zijn verdwenen zijn er nog enkele terug te vinden. Het tolhuis in Voorst is nog het meest origineel. Het is niet voor niets dat dit een rijksmonument is. De Dijkstoel aan de Bandijk is een gemeentelijk monument. De andere voormalige tolhuizen die nog bestaan bij Teuge, De Kar en Nijbroek zijn zodanig verbouwd dat ze vrijwel niet meer herkenbaar zijn als tolhuis.

Van de pracht is dus helaas niet veel meer over. Men had destijds wel de macht om tol te heffen maar uit de rekeningen blijkt niet dat het heel erg lucratief is geweest binnen de grenzen van de gemeente Voorst. In het beste geval was het voldoende om de kosten van het wegbeheer te dekken. Ook voor de tolpachter werd het steeds minder aantrekkelijk omdat de tolopbrengst in de tweede helft van de negentiende eeuw steeds verder terugliep. De 'juweeltjes' betreffende de tollens in de gemeente Voorst, behalve dan het tolhuis in Voorst, liggen toch vooral verborgen in de gemeentearchieven van Twello, Deventer en het Rijksarchief te Arnhem.

Literatuur en bronnen:

- Archief gemeente Voorst, diverse archieven
- Arnold, dr. C.J.C.W.H. - Apeldoorn in opkomst, 1971
- Gelders Archief, diverse archieven
- Groenenberg, Jan - De oude tol te Nijbroek, in Kroniek OKV, 2011, nr. 2
- Heslinga, M.W. - De landweg in het verleden, 1952
- Horsten, F.H. - Doorgaande wegen in Nederland 16e tot 19e eeuw, 2005
- Leijden, F.: Oude wegen op de Veluwe in Bijdragen en Mededelingen Gelre 43 (1940)
- Lubberts, J. - Geschiedenis Terwolde, 2010
- Meer, Tom van der; Schuppen, Steven van - Op weg, 4000 jaar Nederlandse wegen, 1987
- Petersen, J.W. van - Reizen is tol betalen, 2002
- Sloet, J.A.J. Baron - Beknopt statistiek overzicht der wegen op de Veluwe op den 1e januari 1859 in Tijdschrift voor staatshuishoudkunde en statistiek, 1859
- Speelziek, J.J. : Van op den Toega naar Teuge, 1990
- Stadsarchief Deventer - diverse archieven
- Strootman, ir. B.G.M. - Oude Rijkswegen, 1990
- Veen, Dr. J.S. van - Het ambt Voorst onder het bestuur der jonkers
- Verschillende krantenartikelen (internet: Koninklijke Bibliotheek: historische kranten)
- Woud, Auke van der - Het lege land: de ruimtelijke orde van Nederland 1798-1848, 1987

.....Van heiligen huijskens

Milly Westerhuis-Duvoort

Veldkapellen en wegkruisen.

In onze omgeving en dan met name in de gemeente Voorst zijn ze (inmiddels) een zeldzaamheid. Dat in tegenstelling tot in Limburg en Brabant, waar ze deel uitmaken van het landschap. Toch zijn er ook hier nog een paar: twee kruisen en drie kapelletjes, die hoe onopvallend ook, ieder hun bijzondere verhaal hebben. Tot deze devote monumenten behoort ook de Lourdesgrot op Duistervoorde.

De veldkapelletjes zijn soms kleine architectonische hoogstandjes en de veldkruisen ware kunstwerken. De meeste kapelletjes en wegkruisen komen nu vrijwel alleen nog in rooms-katholieke streken voor. Het zijn uitingen van volksvroomheid en ze zijn te vinden langs landwegen, op kruisingen van wegen en langs akkers midden in het veld, vaak eeuwen oud. Naar beweerd wordt, plaatsten de Germanen al religieuze tekens bij de kruisingen van hun belangrijkste verbindingswegen en later namen de Romeinen dit gebruik over om op dezelfde plaatsen altaren voor hun goden neer te zetten. Toch wordt aangenomen dat de vroegste kruisen in het open veld geplaatst werden door de Ierse of Keltische volkeren: de bekende grote stenen kruisen met hun decoratieve vlechtwerk en zonnetekens.

In Nederland komen de oudste vermeldingen van wegkruisen voor in de 13^e eeuw. Het betreft dan kruisen die opgericht werden naar aanleiding van bijzondere gebeurtenissen of processies.

Het oudste bekende Nederlandse wegkruis is het Kintscruis uit 1320 in 't Ven bij Venlo. Voor de Reformatie waren wegkruisen een algemeen christelijke uiting en stonden ze door het hele land, ook op de Veluwe. Het was vanwege de godsdienstige onrust en de daarop volgende Beeldenstorm in de 16^e eeuw, dat vooral boven de grote rivieren de veldkruisen en wegkapellen werden vernield of afgebroken. Daar waar de associatie met de kerk er niet was, bijvoorbeeld bij de hagelkruisen of moordkruisen, bleven ze staan. Zo behoren het kruis van Avernoorde op de Vecht en het moordkruis in de buurtschap Eikelhof bij Deventer/Olst uit 1393 tot deze bijzondere en opmerkelijke monumenten in het landschap.

Ze behoren tot de groep 'memoriekruisen', herinneringsplaatsen aan een dodelijk ongeval, een moord of een ramp, of juist ter voorkoming van een ramp, de hagelkruisen. Ooit geplaatst uit bijgeloof om te voorkomen dat de gewassen door hagel vernield zouden worden.

Het plaatsen van memoriekruisen was eeuwenlang in onbruik, tot in 1988 in het bos bij Renkum een kruis geplaatst werd op de plaats waar Gerrit-Jan Hein vermoord is. Daarna heeft dit navolging gekregen en nu zijn ze in wegbermen een symbool van herdenking aan dodelijke verkeersongevallen.

Over het **kruis van Avernoorde** is door de jaren heen al veel geschreven. Er is veel onderzoek gedaan naar de herkomst en het motief om dit kruis juist op deze plek in het landschap te plaatsen.

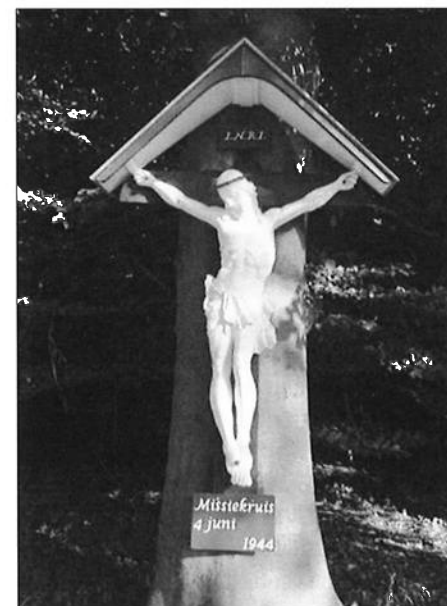
Kruis van Avernoorde, foto's Frans C. Nelis

Duidelijk is dat het geen hagelkruis en ook geen moordkruis is.

De initialen AVL, 1570, verwijzen naar de vroegere landeigenaar Albert van Limberg (of Lymborch) uit 'Nienbroeck'.

Het is nog steeds een raadsel of – zoals het verhaal vertelt – het kruis opgericht is ter nagedachtenis aan een jager, die zich met een sprong over de sloot met zijn eigen jachtgeweer dodelijk heeft getroffen en op die plek is begraven, of dat het hardnekkige verhaal van het zoontje van de familie Van Limberg, verdronken in de toenmalige kolk op die plaats, de reden van het plaatsen van het memoriekruis is.

Dit laatste is het meest aannemelijke omdat er in het genoemde jaar grafrechten zijn verleend.

Het missiekruis van Klarenbeek.

Voor de Rooms-katholieke kerk 'Onze Lieve Vrouwe Tenhemelopneming' in Klarenbeek staat sinds 6 juni 1944 een missiekruis. Van deze missiekruisen bestaan vele variaties. Het kruis van Klarenbeek is gemaakt van hout, met een afdakje en een stenen corpus van de Christusfiguur.

In vele gevallen is er een opschrift aan toegevoegd wat de reden of aanleiding voor het plaatsen van het kruis is geweest, zo ook in Klarenbeek. Het was goed gebruik in de katholieke kerk om op gezette tijden een 'volksmissie' te houden, een meerdaagse preekcampagne met als doel de gelovigen in de parochie aan te zetten tot verdieping van hun geloofsleven en tot verbetering van hun morele gedrag, kortom: 'om de schapen bij de kudde te houden'. Daarbij werden

'donderpreken' niet geschuwd. Het doel van zo'n missie was beslist ook zoveel mogelijk geld aan die arme schapen van gelovigen te ontfutselen ten gunste van hun zieleheil. Tijdens de afsluiting van zo'n volksmissie werd dan vaak een missiekruis geplaatst, wat voornamelijk de herinnering aan de goede voornemens wakker moest houden. Het bordje met '4 juni 1944' bij het missiekruis in Klarenbeek verwijst naar de slotviering van de 10-daagse bezinning van 27 mei t/m 4 juni 1944.

Het missiekruis is door de jaren heen door de parochianen liefdevol onderhouden. Hoe verbijsterend was het om recent te vernemen dat de doornenkroon van het hoofd van de Christusfiguur was gestolen. De kroon, gemaakt van bruin geverfd opgerold prikkeldraad is vermoedelijk aangezien voor koperdraad. Waar vroeger de parochianen bij het voorbijgaan nog een kruis sloegen of even knielden voor het beeld is deze respectloze daad wel het andere uiterste.

Het Mariakapelletje aan de Oude Wezeveldseweg achter het Wezeveld staat daar op een splitsing van wegen. Het veldkapelletje kon gebouwd worden na de schenking van een stukje grond door de eigenaresse van 'Het Wezeveld', de douairière Baron van Hövel van Wezeveld tot Westervliet. In de tijd vlak na de Tweede Wereldoorlog, had men niet alleen behoefte om door het hele land oorlogsmonumenten op te richten om te herdenken, maar ontstond ook de behoefte aan vreugdemonumenten en daaronder valt dit kapelletje. *"Maria Koningin van de Vrede"* valt er op te lezen.

In veel kapelletjes die op particulier initiatief gebouwd zijn speelt Maria een vooraanstaande rol, immers zij staat het dichtst bij het volk, niet in het minst door haar verschijningen. Persoonlijk geluk en verdriet worden met haar gedeeld.

Dit kapelletje is opgericht op initiatief van de toenmalige meisjesvereniging 'Katholieke Actie Vrouwelijke Jeugd' uit Duistervoorde en nog ieder jaar in augustus wordt er vanaf

foto:Frans C. Nelis

de kerk op Duistervoorde een processie gehouden naar het kapelletje.

Wegens diezelfde Maria-verering werden er Lourdesgrotten opgericht. Duistervoorde bezit ook een dergelijke **Lourdesgrot**. Niet onbekend is het verhaal, dat vertelt van Maria die in 1858 in Lourdes achttien maal aan het Franse boerenmeisje Bernadette Soubirous zou zijn verschenen.

Door deze verschijningen is Lourdes tot op de dag van vandaag een populair bedevaartsoord en ontstonden er onmiddellijk daarna op grote schaal Lourdesgrotten en Lourdeskapellen, veelal in kloostertuinen. In een aantal Lourdesgrotten werd zelfs een brok steen uit de echte grot met daarbij een 'echtheidscertificaat' verwerkt.

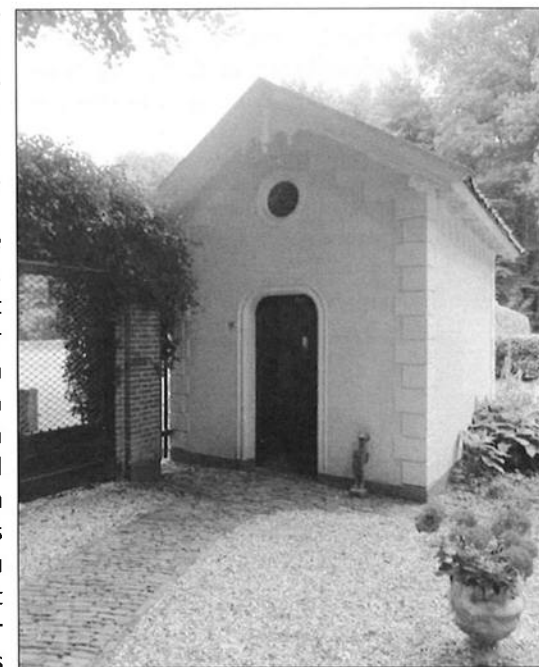
De eerste Lourdesgrot in Nederland werd in 1874 opgericht door de familie Claereboets, een behangselpapierfabrikant uit Maastricht. Zij bouwden op hun buitengoed 'Maeszicht' (later een klooster) op de St. Pietersberg de nog steeds aanwezige en druk bezochte grot.

De prachtige Lourdesgrot op Duistervoorde is een uitzonderlijk gaaf gebleven kleine kopie van de grot in Lourdes. Vanaf 1898 werd het Huis Duistervoorde bewoond door vijf zusters van de congregatie *'Zusters van Liefde van Jezus en Maria te Schijndel'* en werd het huis het Sint Antoniusklooster. Eén van de zusters, Alida Konijn, vierde er in 1948 haar 50-jarig professiefeest en ze werd bij dit jubileum door haar familie verrast met een echte Lourdesgrot. Deze grot in de tuin van Huis Duistervoorde behoort nu bij het huis en is bezit van de eigenaar van de villa.

Soms bouwden mensen op eigen terrein als dank voor een vurige wens die in vervulling ging of als plaats van troost en bezinning een persoonlijk kapelletje. In de zoektocht naar kapelletjes in de gemeente Voorst bleken er nog twee goed bewaard en verborgen in publieke tuinen te staan.

Een wel heel opmerkelijk kapelletje staat op het landgoed **'Kleine Noordijk'**.

Een prachtig gedetailleerd en geconserveerd gebouwtje uit 1850 in een parkachtige omgeving. Het behoorde tot de tuinaankleding van het landgoed en was ooit een fazanterie en tevens duiventil, zoals dat bij alle landhuizen in de vorige eeuw gebruikelijk was. Behalve dat het statusverhogend was, had het ook een praktische functie. Op de begane grond van het kleine gebouwtje, dat nu Rijksmonument is, werden fazanten gefokt voor de jacht en daarboven was een duivenzolder met drie vlieggaten. De fazanten en de duiven zijn er al lang niet meer en de creatieve eigenaar besloot er een kapelletje van te maken. Uitnodigend staat de deur de gehele dag open en inmiddels hebben vaste bezoekers de weg gevonden naar wat nu geworden is tot een plaats van rust en meditatie. Niet gehinderd door religieuze verdeeldheid is er plaats

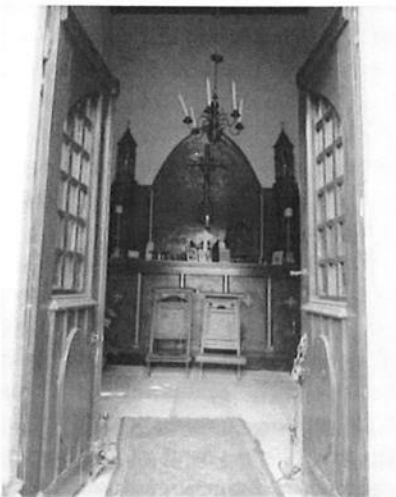
Het kapelletje op de Kleine Noordijk

In de 'Levenstuinen van Het Groot Hontschoten' op Teuge staat diep verborgen in een hoekje van deze filosofische tuin zo'n kapelletje in Normandische stijl. Een stijl met kasteeltorentjes zoals er ook vele nog in Limburg voorkomen. Dat dit kapelletje in een behoefte voorziet wordt duidelijk door het intensieve bezoek, kenbaar door de vele woorden van vreugde en verdriet, opgetekend in het gastenboek en door de meegebrachte geschenken op het altaar.

De foto's bij dit artikel zijn, tenzij anders vermeld van Milly Westerhuis-Duvoort

Het interieur van het kapelletje op Groot Hontschoten, Teuge

voor alle grote godsdiensten. Op het kleine altaar zit Boeddha prominent in het midden, bijgestaan door Maria uit de christelijke kerk, de Menora als symbool van het Jodendom en de beginselen van de Soefi godsdienst. Alles gebroederlijk bij elkaar gezet onder het authentieke koepeldak. Hoe betrokken de bezoekers van het kapelletje zijn blijkt uit de vele kleine geschenkjes die achtergelaten worden als blijk van dank voor troost of soms voor een klein wonder, zoals een enkeling dat ervaren heeft. Kleine briefjes, bloemetjes, een steentje, een muntje, een kaarsje, een kruisje of een rozenkrans, het kapelletje, hoewel niet officieel gewijd, is een klein 'vroom' plekje geworden.

Gevelstenen, muurankers en uithangtekens

Ed Stol

Velen van u weten al dat ik bezig met schrijven van een boek over gevelstenen, muurankers en uithangtekens in de gemeente Voorst. Het is de bedoeling dit boek eind december 2015 gereed te hebben.

Reeds eerder heb ik artikelen over gevelstenen in de Kroniek geschreven en ik zal dit in 2014 en 2015 voortzetten.

Wij moeten ons realiseren dat het aantal gevelstenen in vorm en afbeelding in de gemeente Voorst zich niet kan meten met steden als bijvoorbeeld Leiden, Delft en Amsterdam om er maar eens paar te noemen. Amsterdam is wat dat betreft gewoon een openluchtmuseum.

Toch hebben we in onze gemeente een groot aantal gevelstenen waarover het een en ander te schrijven is. Wij moeten het niet direct hebben van 'het plaatje', maar van het 'verhaal' achter de gevelsteen. Ik hoop dat deze artikelen ertoe mogen bijdragen dat de bewoners van panden met een gevelsteen of bijzondere muurankers zich meer bewust worden van wat zij hebben. Verder moet de traditie worden voortgezet om gevelstenen te herplaatsen in vernieuwde panden. Gelukkig gebeurt dit, maar helaas niet in alle gevallen. Het 'terugvinden' is op zich al een verhaal waard zo is mij gebleken en is meestal een tijdrovende aangelegenheid.

Foto's: Corry Stol

expert

Expert Twello

zedwell
finance & organisatie

www.zedwell.nl
E info@zedwell.nl
M 06 - 53678562

Koningin Wilhelminaweg 15
7391 ER Twello

Met de pen door Voorst

Tekst: Auke Vlietstra
Tekening: Jan Lubberts

De spoorwegovergang van weleer

Jan Lubberts tekende de spoorwegovergang in de Domineestraat. De tekening is gemaakt naar voorbeeld van een ansichtkaart uit 1925.

Vanaf de komst van de spoorwegen waren er overwegen. In het begin werden de wegen die het spoor kruisten voor de spoorwegovergang afgesloten d.m.v. hekken, al dan niet op wielen. Later kwamen er overwegbomen die de weg volledig afsloten. Aan de noordzijde van deze overweg (die aan de Domineestraat) stond een seinhuisje waar de spoorbomen met de hand bediend werden. Bij elke overweg moest dan ook een wachter zijn. Behalve de spoorbomen/hekken moesten ook de seinen met de hand bediend worden. De eerste treinen reden in 1887 door Twello. De lijn Apeldoorn - Zutphen was trouwens al in gebruik vanaf 1876. Hoewel het al vanaf 1880 mogelijk was om onthefing te krijgen voor onbewaakte overwegen bij lokaalspoorwegen, kwamen op drukke punten spoorbomen.

Soms was er alleen een seinhuisje of een wachtpost (houten huisje voor de dienstdoende wachter). Wat verder van de stations af woonde de wachter met zijn gezin bij de overweg in de zogenaamde wachterswoning.

In 1891 kwamen er dagelijks slechts twaalf personentreinen door Twello, maar dat aantal steeg gestaag en in 1929 waren dat er al ongeveer twintig en daarnaast nog verschillende goederentreinen. De eerste trein rond zeven uur en de laatste ver na elfen. De goederen- en passagierstreinen werden getrokken door enorme stoomlocomotieven, die vaak met grote kracht stoom, roet en smeerolieflarden in het rond bliezen. Kinderen

hadden vaak groot ontzag voor die dampende machines, die soms ook hard hun stoomfluit konden laten horen.

De overwegbomen bestonden eerst alleen uit aan elkaar gelaste stalen buizen met daaronder een stalen hekwerk. De contragewichten van de bomen verdwenen in een gat naast de voet bij het openen van de boom. In het begin waren deze bomen ook nog eens extra verlicht door een lamp die de gehele lengte van de boom bescheen. Door middel van een zgn. windwerk, kon de overwegwachter de bomen bedienen.

Het seinhuis, waar ook de wissels en seinen aan de oostzijde van deze overgang werden bediend lag pal aan het spoor. Daar bevonden zich de seinklok, die waarschuwde dat er een trein in aantocht was en een grote ijzeren hendel om het sein te bedienen. Als deze hendel werd overgehaald, ging aan de seinpaal een arm omhoog of omlaag en wist de machinist dat hij mocht doorrijden of moest stoppen. Eén minuut voor het neerlaten van de bomen moest de spoorwegwachter driemaal met een 'scherpe helder klinkende' bel luiden om naderend verkeer te waarschuwen.

De wachter verrichtte zijn werk in opdracht van de treindienstleider in het seinhuis T, dat gevestigd was in het stationsgebouw. De seinwachter in post I kon niets zonder de opdrachten van de treindienstleider. Er was verschil in rang tussen overwegwachter, seinwachter en treindienstleider en je kon naar gelang je opleiding en ervaring opklimmen in rang of, in geval van straf na het maken van fouten, degraderen.

De seinpaal kon overdag bediend worden vanuit het huisje. Als het echter donker was, was ook dit werk een stuk moeilijker. Dan moest de wachter, weer of geen weer, naar de seinpaal zelf toe, die op ongeveer 300 meter afstand van het seinhuis stond om de lamp aan te steken. Aanvankelijk werden petroleumlampen gebruikt, die, als het hard waaide of als het koud was, moeilijk aan het branden te krijgen waren. Pas later, in de vijftiger jaren kwamen de elektrische lichten.

Had u in uw familie een overwegwachter en kunt u iets vertellen over hun werk of kent u een anekdote? Laat het ons weten.... Ook andere verhalen over 'het spoor' welkom!
Bronnen: informatie verstrekt door Sjoerd Eeftens, publicist op spoorgebied en de site www.stationsweb.nl

*Ansichtkaart
(randen verwijderd),
uitgave 1925,
spoorwegovergang
Domineestraat
gezien vanaf de noordkant,
met links het postkantoor
en rechts het seinhuis.*

*Bron:
Ansichtkaartenverzameling
Jan Groenenberg*

Treinen door Voorst: de spoorlijn Apeldoorn - Zutphen

Jan Kok en redactie

Het ontstaan en de ontwikkeling van de spoorlijn Apeldoorn – Zutphen

Op 15 mei 1876 werd de 17 kilometer lange spoorverbinding tussen Apeldoorn en Zutphen geopend. Deze lijn van de HSM (Hollandse Spoorweg Maatschappij) was onderdeel van de Oosterspoorweg (Amsterdam-Apeldoorn-Zutphen-Winterswijk) met een lengte van 105,6 km. Het deel tussen Apeldoorn en Zutphen is tot op de dag van vandaag enkelsporig, met een wisselplaats in Klarenbeek.

In Voorst (1876) en in Klarenbeek (1882) werd een station gebouwd.

In 1927 duurde de reis met de stoptrein Apeldoorn-Zutphen 26 minuten; de sneltrein legde deze rit in 20 minuten af. Met ingang van 15 mei 1938 werden de stations van Klarenbeek en Voorst wegens het gebrek aan passagiers voor de reizigersdienst gesloten, daarna werd het station uitsluitend als los- en laadplaats voor het goederenvervoer gebruikt. Er werd trouwens meer gelost dan geladen: kolen, kunstmest, stro, landbouwmachines en wegzout. Geladen werden bijvoorbeeld hout uit de bossen van Ekeby en suikerbieten.

Nadat op 10 mei 1940 de brug bij Zutphen door het 1^e bataljon van het 35^e Regiment Infanterie opgeblazen was reden de treinen tot een tijdelijke halte: De Hoven. Daar was een noodstation ingericht. De reizigers moesten met een pontveer de IJssel oversteken om de stad Zutphen te bereiken. Nadat de brug hersteld was, reden er vanaf 15 mei 1941 weer treinen tot het station Zutphen en werd de tijdelijke halte De Hoven opgeheven. Na het bombardement van de brug in oktober 1944 staakte het treinverkeer. Nadat er van af augustus 1945 weer treinen tot De Hoven hadden gereden, reed er op 12 augustus 1946 een feesttrein Zutphen binnen over de vernieuwde brug.

Langs de lijn 1

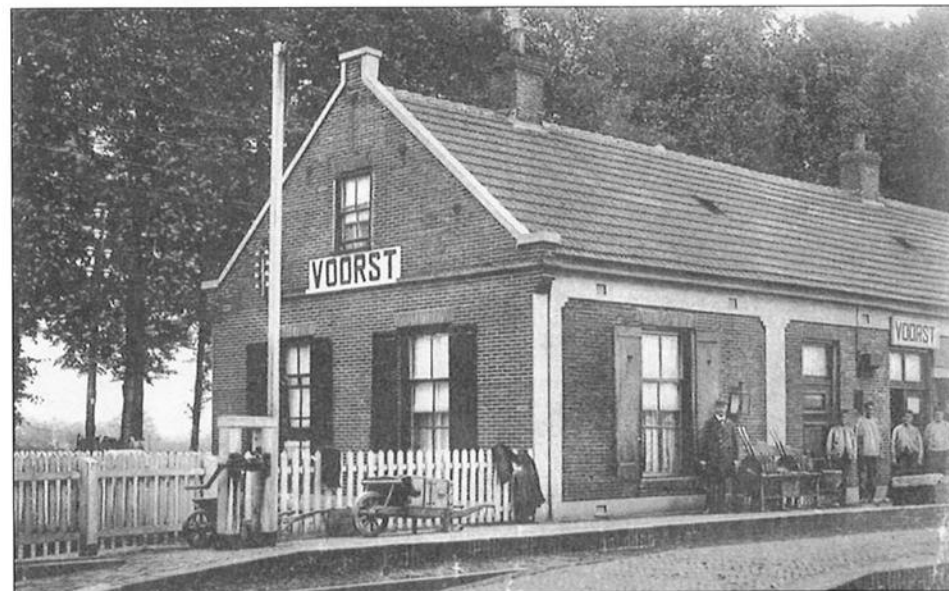
In het jaar 1809 kwam de straatweg Apeldoorn-Voorst-Zutphen gereed. Aan deze weg stonden ook enkele tolhuizen, waar de gabelle –het tolgeld- door passanten moest worden betaald. In 1867 reed dagelijks een postkar van Zutphen (vertrek van café “Prins”) naar Apeldoorn. Dat jaar ontstond ook de bodedienst Zutphen-Apeldoorn, die alleen op zaterdagmorgen werd uitgevoerd. In 1868 opende H.C. Burgers uit Zutphen ook een wagensdienst naar Voorst-Apeldoorn. De wagens en diligences vertrokken in Apeldoorn vanaf “De Oude Moriaan”, dat aan de Deventerweg bij de Grift heeft gestaan. In verband met de opening van de spoorlijn Apeldoorn-Zutphen werd de postrit Apeldoorn-Zutphen-Brummen opgeheven. Vanaf 1876 vervoerden de treinen Zutphen-Apeldoorn ook kranten. De “Apeldoonsche Courant” werd nog bij de firma Ter Gunne&Co in Deventer gedrukt. Omdat de spoorlijn Deventer-Apeldoorn toen nog niet bestond, werden de kranten via Zutphen vervoerd. In 1981 kwam deze drukkerij naar Apeldoorn, later door de heer J.F. Wegener –afkomstig uit Buiksloot- overgenomen.

Vanaf mei 1954 werden de stoomtreinen vervangen door dieseltreinen. In juli 1959 werd het inmiddels tot twee woningen verbouwde station van Voorst afgebroken en in 1965 stopte ook de goederenoverslag.

Op 10 december 2006 werd de halte weer in gebruikgenomen als station Voorst/Empe. Er kwam geen stationsgebouw maar een overkapt perron.

Langs de lijn 2

In het jaar 1714 vestigde de familie Van Hasselt zich in huize “Empe” aan een oude IJsselarm in het gelijknamige buurtschap. Nog steeds wonen daar nazaten. In 1839 werd aldaar A.H.P.F.R. van Hasselt geboren. Hij heeft als civiel-ingenieur meegewerkt aan de bouw van de spoorbrug over de IJssel bij Zutphen. Ook werkte hij mee aan de aanleg van de Oosterspoorweg. In 1885 werd hij directeur bij de HSM (Hollandsche Stoomboot Maatschappij) en in 1893 van de Hollandse IJzeren Spoorweg-Maatschappij (ook HSM of HIJSM). Wanneer de heer van Hasselt naar zijn kantoor in Utrecht moest, reed koetsier Kruitbosch zijn patroon met de koets naar het station, waar meestal de trein al stond te wachten. Het spoorwegpersoneel noemde de trein al gauw de “Van Hasselt trein”. Van Hasselt overleed op 10 oktober 1908 in huize ‘Empe’ en werd in Warnsveld begraven. Op zijn graf werd een monument gebouwd, dat werd geschonken door HSM-personeel (onthuld op 31 oktober 1909).

Station 'Voorst' met spoorwegpersoneel eind jaren '20, foto mevrouw Dales-Hulleman

Bij de samenstelling van dit artikel is met toestemming van de auteur gebruik gemaakt van het boek Sporen door Apeldoorn door J. Kok. Dit boek is onlangs toegevoegd aan onze bibliotheek en is in onze studieruimte ter inzage.

Treinen door Voorst: Herinnering aan het station Voorst

Jan Regelink

Herinnering aan het station Voorst rond 1930-1945

Mevrouw Gretha Dales-Hulleman, geboren in 1926 woonde als meisje in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog te Empe in de woning die tevens dienst deed als stationsgebouw aan de spoorlijn Apeldoorn-Zutphen.

Rond 1925 werd Jannes Hulleman – de in 1890 geboren vader van Gretha – stationschef van 'Voorst'. Enige jaren later verhuisde hij met zijn vrouw en twee kinderen van een woning aan de toenmalige Binnenweg naar de woning annex stationsgebouw aan de Voorster kant van de spoorlijn. Jannes had vóór hij stationschef werd als douanier en als metselaar gewerkt. Hij ging er prat op dat hij aan de tinnen van kasteel 'Nijenbeek' had gewerkt.

De jaren '30 van de vorige eeuw verliepen vredig op het station. In de aanloop naar en in de Tweede Wereldoorlog kreeg het stationnetje militaire bestemmingen: in de mobilisatietijd werden in de stationsruimte Nederlandse militairen gelegd en in de bezettingstijd waren het Duitse soldaten, die er ingekwartierd werden.

Station 'Voorst' in de winter. Waarschijnlijk 1940 of 1941.

In september 1944 moest Jannes Hulleman onderduiken. Hij kwam in Vorden terecht en Gretha vertrok met haar moeder en broer naar Wilp. Het beheer van het station werd overgenomen door de Duitsers.

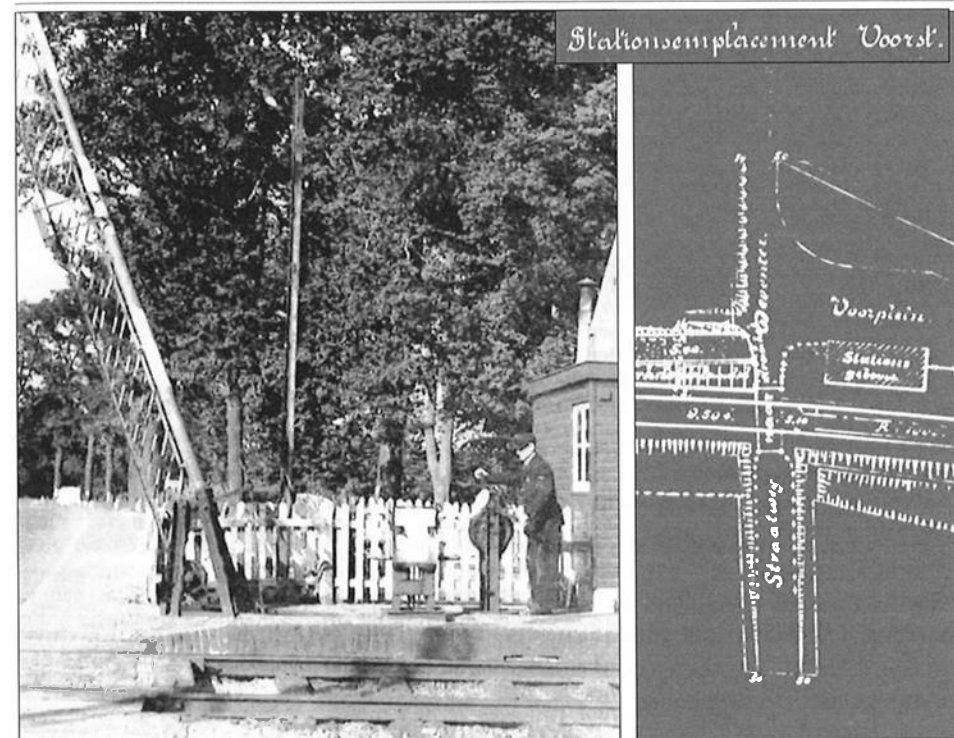
De spoorlijn Apeldoorn-Zutphen en het station 'Voorst' werden doelen voor de aanvalen door Engelse vliegtuigen. Tijdens zo'n aanval was moeder Hulleman in haar eentje naar het station teruggegaan om nog wat wasgoed te halen. Iedereen vreesde voor haar leven, maar een gekneusde hand was het enig opgelopen letsel.

Na de bevrijding door de Canadezen keerde het gezin Hulleman terug naar Empe. De treinen begonnen weer te rijden, al was het door de vernielde IJsselbrug maar tot in De Hoven. Het stationsgebouw annex woning was door de oorlogshandelingen zwaar beschadigd. Het werd enige jaren later afgebroken.

Jannes Hulleman werd eerst in Vorden en later in Terborg stationschef.

Bronvermelding:

Dit artikel werd (iets verkort) met toestemming overgenomen uit 'De Marke' van september 2013. De foto's bij dit artikel zijn, tenzij anders vermeld, in het bezit van mevrouw Dales-Hulleman.

Links: Foto uit de collectie van Jan Schurink. De foto is rond 1950 gemaakt.

Overwegwachter H. van Toly is bezig met het windwerk de overwegbomen bij het station van Voorst te bedienen. Het stationsgebouw is nog net te zien.

Rechts: Detail van een zgn. blauwdruk (gemeentearchief) met de situatie ter plaatse.

Markeboeken van Voorst (9)

Marke Aerd en Aerdenbroek (slot)

B.W. van 't Erve en J. Lubberts

Ter afsluiting van de verhalen over de marke Appen beginnen we met enige aandacht te besteden aan een boerderij die nog al eens ter sprake komt in het markeboek. Om met de deur in huis te vallen 'de Peppelenbosch' aan de Watergatstraat 7.

De eerste gegevens in het markenboek van Appen over de Peppelenbosch zijn uit het jaar 1600. In dat jaar koopt Gerrit Kreijnck, burgemeester te Zutphen, de "Boschweide" van Mentink. Hierna wordt de Boschweide de Peppelenbosch genoemd. Het eigendomsrecht ging door vererving over op verschillende families. In 1615 zien we Reijner Vrijthoff als eigenaar en in 1618 Henrick Hanneman. In 1634 trouwt zijn weduwe met Gerardus Scheppinck. In 1648 wordt als eigenaar genoemd doctor Scheppinck. De Peppelenbosch bestaat dan uit huis, hof en drie koeweiden en is voor 24 daalders verpacht aan Gerrit Peters. Een koeweide is stuk land met een oppervlakte nodig om één koe te kunnen houden. Via Theodorus Scheppinck komt de Peppelenbosch in 1696 in handen van de familie Scharff.

In 1655 krijgt de bewoner (er wordt geen naam genoemd) toestemming om gebruik te maken van het geërfdenveld, eigendom van de geërfden in de marke. Hij moest hiervoor

aan de geërfden 3 rixdaelder betalen en aan de markerichter Vos 6 carolus gulden (carolus gulden = 6 euro). De pachter ging hiermee niet akkoord. Verder wordt hierover in het markeboek niets vermeld.

In 1660 zijn er problemen met de mejer van de Peppelenbosch. Hij heeft illegaal turf gestoken in het Appenseveld, maar ook daar buiten. Er zal nader onderzoek gedaan worden. Zolang het onderzoek duurt wordt hij uitgesloten van gebruik van markegrond. De afloop is niet bekend.

In 1669 wordt Berent Jansen genoemd als pachter. In 1723 heeft de hulder enige peppe-len bij zijn huis op het Appenseveld gepoot. Hij wordt voor de keus gesteld: verwijderen of drie stuiver per boom betalen aan de marke. In 1736 wordt Bernard Huidink als hulder genoemd. In 1749 is de Peppelenbosch van keurmedigheid bevrijd. Keurmede wil zeggen dat de eigenaar het recht heeft om uit de nalatenschap van een horige het beste dier, koe of geit of anderszins te kiezen of de waarde daarvan. Nu moest de pachter de belasting betalen die aan de eigenaar opgelegd werd.

Wanneer in 1832 mr. Henrick Ribbius als eigenaar genoemd wordt klaagt deze bij de verdeling van de marke dat de Peppelenbosch als ongewaard erf te kort gedaan wordt. De Peppelenbosch was op dat tijdstip een klein boerderijtje. Hij krijgt van het markebestuur als antwoord:

"Wel edele gestrenge heer.

Uwe geëerden van B.S.L. [?] heb ik ter vergadering der erfgenamen den 20 Augustus gehouden, getoont en heb het genoeg u wel geborene namens hen te kunnen berichten dat bij de ontworpen verdeling het belang der ongewaarden allersints int oog gehouden is. Dat onder de gewaarden 200 oude morgens verdeeld en behalve de straten 60 morgen uitsluitend aan de ongewaarden toegekend is, waarop gewaarden geen recht behouden en waarvoor men mede ene verdeling hoopt tot stand te brengen. En daarbij ook het erve de Peppelenbosch een evenredige billeke aandeel toekennen zal".

Vervolgens wordt nog vermeld dat de Peppelenbosch niet meer rechten heeft dan andere ongewaarden.

In 1900 woont hier E.J. Hummelman met zijn echtgenote W. Loman. Deze familie komt hier na 1882 want in 1882 wordt hun jongste dochter in Warnsveld geboren. In 1910 neemt de weduwe van H. Gerritsen, Aleida ten Broek, met twee zoontjes intrek in de Peppelenbosch. Zij heeft de boerderij gepacht. Zes jaar later, in 1916, wordt de boerderij verpacht aan de familie Honders.

Twaalf jaar later, in 1928 gaat de pacht over op de familie Blikman-Ardink en in 1950 op hun zoon met echtgenote Schoemaker. Vanaf 1994 is de familie Blikman-Mulder de pachter van de Peppelenbosch.

Eind negentiende eeuw stond deze boerderij in een laag gelegen gebied en stond dan ook vaak onder water. De gehele boerderij is toen meer dan anderhalve meter omhoog gebracht. De grond werd uit een perceel weiland, gelegen aan de openbare weg, gehaald. De plek waar de grond vandaan komt is nog steeds zichtbaar.

Een andere boerderij in de marke Appen is de Leeren Lampe, bekend onder veel andere namen, namelijk: de Ledige Hofstee, de Appensche Hofstede, Lampecamp, Erfgenamen Hofstee en de Gemene Hofstede. De boerderij was eigendom van de geërfden van de marke Appen en daaraan werd de pacht betaald. In de markeboeken wordt deze boerderij voor het eerst genoemd in 1659. In dat jaar had de pachter turf gegraven in de marke en enige peppelen geplant om zijn huis. Voor het turf graven krijgt hij een boete van drie vaten bier en de peppelen moet hij verwijderen. In 1686 huurt Albert Wessels de boerderij voor 30 gld. per jaar en twee paar hoenders voor de markenrichter. Als Albert Wessels overlijdt, gaat de pacht naar Derk Arents.

Dan komt het: in 1733 wordt hem zonder pardon een stuk land "de Tibet" genaamd afhandig gemaakt door de geërfden en dit wordt verhuurd aan de heer Pluim van de naast gelegen Bettink. Deze heer Pluim was de oprichter van de eerste kopermolen. Hij gaf als beroep op kolenbrander. Het officiële verzoek van Teunis Jansen Pluim om een nieuwe kopermolen te bouwen was op 27 juli 1731 binnengekomen. Teunis Jansen Pluim zal enig aanzien gehad hebben, want de geërfden waren nu niet bepaald toegankelijk als het om markengronden ging zoals u verderop in dit verhaal zult zien.

Het gezin Hofenk op de Leeren Lampe in Klarenbeek. (Polveensweg)

Bovenste rij v.l.n.r.:

Jan Jacobs (man van Hanna), Martinus Hofenk (jongere broer van Roelof), Berend Hofenk (zoon van Roelof), Dina (dochter van Roelof) en Derkje (dochter van Roelof)

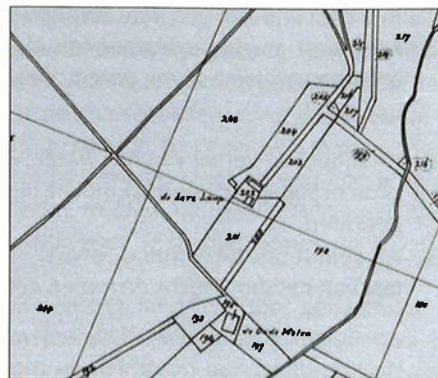
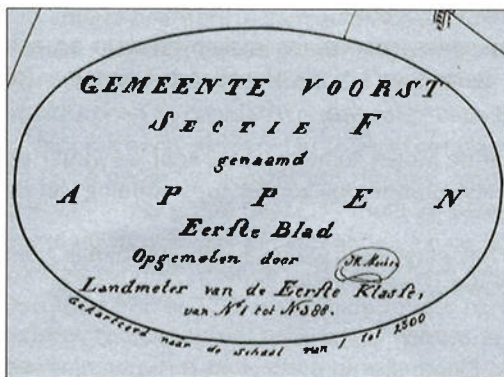
Onderste rij v.l.n.r.:

Hanna (dochter van Roelof) met op schoot haar dochters Gerritje en Rieki Jacobs, Derkjemeue en Roelofoom Hofenk (echtpaar) rechts de dochters Martha en Riek.

Pluim moest wel aan een aantal voorwaarden voldoen:

1. Hij moest zowel de bovenbeek als de onderbeek schoon maken en deze op een breedte van zes á zeven voet houden, zodat geen bossen of weilanden onder water liepen.
2. Hij moet het verval van het water, waar de molen komt te staan, voor de winter op orde brengen. Bovendien mocht hij niets veranderen zonder toestemming van de geërfden.
3. Als gedurende de winter de afvoer van het water goed verliep en de geërfden er geen last van hadden mocht de molen gebouwd worden.
4. Als de geërfden schade door het water zouden krijgen dan moest gestopt worden met de bouw van de molen en moest Pluim alles in oude staat terug brengen op eigen kosten.
5. Indien de geërfden akkoord gingen met de bouw van de molen dan moest Pluim voor het door hem gebruikte stuk grond een stuiver de roede, van twaalf voeten Rijnlandse maat, betalen.
6. Wat betreft de loop van het water of de beek hoefde niets betaald te worden.
7. Indien de geërfden oordeelden dat er bruggen, sluizen of kommen nodig waren dan moest Pluim die op eigen kosten aanleggen en onderhouden.
8. De geërfden eisten ook dat Pluim driemaal per jaar de Hoge – en de Verloren Beek zou schoonmaken en ruimen en zonodig uit diepen.
9. De geërfden zouden drie keer per jaar schouwen en als er iets niet in orde was, dan moest Pluim alles op eigen kosten repareren. Schadevergoeding moest aan de geërfden betaald worden zoveel het hen "bekoorde".
10. Pluim moest degenen die de schouw deden een gulden betalen voor vertering. Vertering was in die tijd belangrijk want de nieuwe eigenaar van de Hilderinck moest als nieuwe geërfde aan de markenrichter een anker wijn betalen
11. "De veltgrondt door Teunis Jansen Pluim reets angegraven, daar hij de meulen, huis, schure heeft opgetimmerd, als mede het stuckien bouwland van de Ledige Hoffstede daaraan gelegen, nevens het ackermaels holt of hegge daar op staande om tot hoflandt gebruikt te worden en het geene door hem is aangewesen alsnog an te graven, is hem in erffpacht door d'erffgenamen geaccordeert en toegestaan voor een summa van viertig Caroli guldens jaarlijx aan d'erffgenamen te betalen, waarvan het eerste jaarpagt verschenen sal wesen op Petri den aanstaanden jaar 1734, sullende hij daar en boven de verpondinge van het gemelte verschuldigd zijn".

Of de waterloop van een van de daar stromende beken verlegd is komt in de notulen niet naar voren. Wel besloten de geërfden dat er een 'komme' gemaakt moest worden tussen de Lampe en de kopermolen.

Details van een kaart uit de Kadastrale Atlas Gelderland 1832

In het algemeen waren de geërfden ten opzichte van de markegronden helemaal niet plooibaar.

Een paar voorbeelden hiervan:

- Zo hebben de geërfden in 1700 besloten dat 'de hutte' die Albert Wessels op het veld bij de kolk aan de Kromme Dijk had gezet binnen zes weken afgebroken moest worden, tenzij hij zijn schuld aan de marke betaald had.
- Jan Harms had een hutte gebouwd op de driesprong naast het bebouwde land. Hij mocht niet verder uitbreiden anders zou het markebestuur alles op zijn kosten opruimen. Hij moest hiervoor jaarlijks aan de markerichter een paar goede hoenders geven. Hieruit kan men rustig de conclusie trekken dat zo'n "hutte" geen buitenhuis was.
- Harmen Sluiter heeft ongevraagd een hutte opgeslagen in het Appense Veld. In de vergadering van de geërfden werd eenparig besloten dat genoemde Sluiter alles in de oorspronkelijke staat terug moest brengen. Dit moest hem door de schater aangezegd worden. Derck Jans had ook een hutte opgeslagen in het veld en moest daarvoor jaarlijks een paar hoenders aan de markerichter betalen.
- Op 22 augustus gaan de boerrichter, een gecommitteerde en de scheuter van de mark op onderzoek uit. Uit dit onderzoek bleek dat Reinier Hitse, de weduwe van Frederik Broekhof en Dirk Jansen Panhuis zich grond hadden toegeëigend en bebouwd. De grootte van het ontgonnen stuk land bedroeg ongeveer een half mudde gesaais. Een stuk land dat met een half mud graan ingezaaid kon worden. Bovendien hadden ze daarop een hut gebouwd. Uit wat de afgevaardigden aantroffen trokken zij de conclusie dat dit al lang geleden gebeurd was. Dat kon afgeleid worden van de hoge bomen en de heggen die om de hutten stonden. Op de grond van Reinier Hitse troffen ze niet alleen de oude hut, maar ook een jaar eerder gebouwde smidse met een "hegge". In het markeboek kon men nergens vinden dat zij hierop enig recht hadden. De bewoners van deze hutten werden ontboden bij de markerichter waar hun werd meegedeeld dat zij moesten bewijzen dat zij hierop recht hadden. Als dat bewijs uitbleef moesten

zij de hutten afbreken en de gronden van de marke verlaten. Dan strijken de geërfden over hun hart en nemen het volgende besluit: zij mogen er blijven wonen als zij elk jaar tot voordeel van de geërfden aan de markerichter betalen één gulden en een stuiver voor pacht. Er staat bij vermeld dat dit besluit genomen is uit medelijden met deze mensen.

- Op 29 augustus 1771, tijdens de vergadering in het Hart, bleek dat Jan Oortwijn en Willem Broekhof hun pacht niet hadden betaald. De scheuter kreeg opdracht hun aan te zeggen dat ze binnen een jaar de pacht moesten betalen anders zouden hun hutten worden afgebroken en kwamen ze niet meer in aanmerking om iets te pachten.
- In 1800 bleek dat Harmen Schater ongevraagd een hut op het Appense Veld had gebouwd en daarin woonde. Hem werd aangezegd dat hij voor een bepaalde datum moest vertrekken en alles in oude staat terug brengen. Als hij dat niet deed zou men de maire (burgemeester) verzoeken "om de sterke hand te lenen om het zelf te doen".

Het markeboek is niet altijd even duidelijk. Altijd werd geschreven: Dit moet gebeuren, dat besluit hebben de geërfden genomen. Zelden leest men in het markeboek of de besluiten ook zijn uitgevoerd. Bijvoorbeeld: Jansen moet zijn bomen die hij zonder toestemming heeft gepoot verwijderen. Zelden leest men dat het gebeurde.

Watergatstraat 7

De volgende artikelen uit de serie 'Markeboeken' gaan over de Teugse of SilvolderMark.

Tyfus in Twello

Jan van Barneveld

Uit de herinneringen van mijn moeder J.J. van Barneveld-Veldhoen (1909-2006) zijn mij een aantal details bekend, die het artikel van Milly Westerhuis-Duvoort over epidemieën in de gemeente Voorst in Kroniek 2013-3 nog wat extra kleur geven.

In de Nieuwe Rotterdamsche Courant verscheen op zaterdag 10 juli 1926 bij het 'Gemengd Nieuws', onder de kop 'Een typhusbacillendraagster' het volgende artikel.

"Men meldt ons uit Deventer:

De ontsmettingsdienst te Deventer heeft een gevaarlijken typhushaard ontdekt, welke men thans tracht onschadelijk te maken. De dienst werd in het naburige Twello ontboden voor een ontsmetting wegens het voorkomen van typhus. Daar was, in Maart 1926 een man ziek, werkzaam in een der fabrieken. Wegens typhusgevallen in zijn familie dacht men eerst aan familie-infectie, totdat men, door het voorkomen van gevallen te Apeldoorn en Deventer, bij menschen die wel eens aan de fabriek kwamen, de fabriek in het oog hield. Een onderzoek leidde tot de ontdekking, dat een 68-jarige vrouw, bij den fabrikant inwonend, bacillendraagster was. Vermoedelijk reeds 50 jaren lang, wat was af te leiden uit het steeds voorkomen van typhusgevallen in haar omgeving. Zij zelve had op 19-jarigen leeftijd aan typhus geleden. Te Twello zijn thans nog twee typhuspatienten. De ontsmettingsdienst heeft den besmettingshaard geducht onderhanden genomen. De bacillendraagster is opgenomen in de barakken te Deventer, waar pogingen in het werk werden gesteld, haar te bevrijden van haar gevaarlijke bacillen."

Bovenstaand artikel heb ik opgezocht omdat ik ooit bij toeval in mijn ouderlijk huis een kopie in handen kreeg van het *"Jaarverslag van de bevindingen en handelingen der Gezondheidscommissie voor de gemeenten Hattem, Elburg, Voorst, Epe, Oldebroek, Heerde en Doornspijk, gezeteld te Hattem, over het jaar 1926"*.

Toen ik het Jaarverslag bekeek, zag ik voorin onder 'Personalialia' de naam van H.A. ter Haar Romeny, *Arts en Gemeente-Geneesheer te Twello*. Hoewel dokter Ter Haar niet onze huisarts was geweest kende ik zijn naam wel, waardoor mijn nieuwsgierigheid werd gewekt. Mijn moeder wist niet meer waar het boekje vandaan kwam, maar ze vertelde wel ongevraagd waarom ze het bewaard had: er zou een stuk in staan over haar eigen grootmoeder Veldhoen-Bloemkolk (1857-1927), de moeder van haar vader A.J. Veldhoen (1884-1967). Na enig bladeren vond ze in *Hoofdstuk VII* het stukje waarom het gaat, het is hieronder afgedrukt. De in het NRC-artikel genoemde 'bacillendraagster' die bij een fabrikant inwoonde was haar grootmoeder, en de fabrikant was haar vader.

Mijn moeder werd in 1909 als oudste kind geboren in het gezin van Arend Jan Veldhoen (1884-1967) en Tonia Hendrika Veldhoen-van Triest (1879-1941).

Ze woonden destijds in bij haar grootouders in het huis *De Eikenboom* aan de Rijksstraatweg, bijna recht tegenover de Stationsstraat.

HOOFDSTUK VII.

Ziekten.

A. Genoemd in de wet van 4 December 1872 (Staatsblad No. 134)

Gemeenten	Typhus	Diphtheria	Roodvonk	Dysenterie	Menigitis	Totaal
Voorst	4	5	2	—	—	11
Epe	—	1	1	—	—	2
Heerde	—	1	7	—	—	8
Hattem	—	10	8	—	—	18
Elburg	—	—	—	—	—	0
Oldebroek	—	1	7	—	—	8
Doornspijk	—	—	19	—	—	19
Totaal	4	18	44	—	—	66

Door den heer Inspecteur dr. Doyer werd onze aandacht gevestigd op typhus gevallen te Twello, waar een bacillendraagster was ten huize van Veldhoen te Twello.

Men vreesde de oorzaak ook te moeten zoeken in het gebruik van slecht drinkwater, afkomstig uit een pomp op het terrein van een fabriek.

Uit een onderzoek bleek ons dat de bacillendraagster zich niet wilde onderwerpen aan de voorgeschreven maatregelen om afzondering en vrij rondliep, en daar kunnen geen maatregelen tegen worden genomen.

Het Gemeentebestuur van Voorst wezen wij verder op het gevaar van slecht drinkwater en verzochten verbetering aan te brengen b.v. door nortonpomp daar te doen slaan.

Het Gemeentebestuur antwoordde dat de eigenaar reeds drie pompen had doen slaan, van allen werd het water afgekeurd voor drinkwater.

In een vergadering te Twello gehouden, waar de heer Burgemeester van Voorst en de heer Inspecteur Bloemendal tegenwoordig waren, werd deze zaak weder besproken.

Besloten werd dat de heer Inspecteur, daar inmiddels een pomp was geslagen tot 12 M. diepte, waarvan het water niet goed was, deze zaak nader zou onderzoeken en ons bericht doen toekomen.

Ook vroeg de heer Inspecteur Doyer nog inlichtingen over een typhus geval te Elburg. Lijderes was de gemeentevroedvrouw van Doornspijk, die ongekookt welwater had gedronken bij een patiënte. De bodem van Doornspijk is op meerdere plaatsen met typhusbacillen besmet, de bewoners drinken daarom nooit ongekookt water.

Men gebruikt daar vrijwel uitsluitend welwater, dat gemakkelijk door verontreinigd oppervlakte water besmet kan worden, zoodat het betrekkelijk weinig voorkomen van typhus gevallen alleen om het niet ongekookt gebruiken van het water geweten kan worden.

Ten huize van patiënte was goed Nortonwater aanwezig.

B. Andere ziekten.

Hieromtrent valt niets te vermelden.

Haar vader A.J. Veldhoen was klompenmaker, net zoals haar grootvader Derk Jan Veldhoen (1860-1926) en haar overgrootvader Jan Veldhoen (1832-?).

Later woonden 'opoe Johanna' en haar man even verderop aan de Rijksstraatweg, tegenover de Parkelerweg, zie onderstaande foto waar mijn moeders grootouders voor het huis poseren.

Links Johanna Veldhoen-Bloemkolk met kleinzoon Derk Booy, daarnaast Derk Jan Veldhoen en zijn schoondochter Tonia Hendrika met haar zoontje Dirk Arnold Veldhoen (1913-1990).

Nog weer later verhuisden ze naar Deventer, waar ze onder andere in De Hoven hebben gewoond, volgens mijn moeder in de Rozenstraat. Op 1 april 1926 overleed Derk Jan Veldhoen in Voorst, zoals het Deventer Dagblad op 9 april meldde. In 1922, ruim drie jaar voor zijn dood, was Derk Jan als zelfstandig klompenmaker failliet gegaan, wat als een grote schande werd beschouwd, misschien dat hij mede daardoor in de familie niet erg geliefd was. Moeder vertelde dat haar broer Arnold Veldhoen later, als hij naar houtverkopingen ging, altijd een briefje van de notaris bij zich droeg 'dat hij goed was voor zijn geld', beducht als hij was verward te worden met zijn grootvader.

Arend Jan Veldhoen woonde ten tijde van zijn vaders overlijden met zijn gezin in de Twellose Stationsstraat. Daar was hij in de voormalige wasserij *De Buitenkamp* een klompenfabriek begonnen. Over de geschiedenis van deze fabriek en haar voorganger *TESKO* aan de Duistervoordseweg is veel te vertellen, maar dat valt buiten het bestek van dit stukje.

Op de foto staan de drie generaties klompenmakers. Linksachter Jan Veldhoen, naast hem zijn kleinzoon Arend Jan, uiterst rechts Derk Jan Veldhoen. De vrouw middenachter is Johanna Veldhoen-Bloemkolk, mijn moeders grootmoeder en de vrouw waarover dit stukje gaat. Het kleine meisje is Mina Leerkes, de andere personen zijn niet bekend.

Rond het overlijden van haar man woonde Johanna Veldhoen-Bloemkolk enige tijd bij haar zoon en schoondochter in de Stationsstraat. Mijn moeder en haar beide broers hadden het niet op hun grootmoeder Veldhoen, ze vonden haar niet aardig. Vaak, wanneer mijn moeder over haar sprak eindigde haar relaas met de opmerking: 'Het was een naar mens.'

In het Deventer Dagblad van zaterdag 13 maart 1926 vond ik in de rubriek *Binnenland* voor Twello een drietal korte mededelingen, waarvan de derde betrekking heeft op het tyfusprobleem:

TWELLO, 13 Maart. Door onderhandschen koop is de heer J. van Rijssen alhier eigenaar geworden van het pand van den heer H. J. Doornebosch, gelegen op de Veldjes, het huis met tuin op de Veldjes van den heer B. Bosboom alhier is onderhands verkocht aan den heer E. Streppel te Wilp.

— De in de onlangs gehouden vergadering van het „Groene Kruis” alhier gekozen nieuwe bestuursleden, mej. C. Schanstra en de heer E. Jansen hebben hun benoemingen aangenomen.

— Alhier is een geval van typhus (Febris Typhoidea) geconstateerd. De patiënt is naar het ziekenhuis overgebracht.

En op donderdag 22 juli 1926 meldde hetzelfde Deventer Dagblad: TWELLO, 21 Juli. Omtrent het nieuwe geval van typhus dat zich hier heeft voorgedaan, kunnen wij nog nader melden, dat het jongentje vroeger herhaalde malen is wezen spelen bij de familie V., waar dezer dagen de bacillendraagster is ontdekt.

Tyfus was destijds een gevreesde ziekte, die betrekkelijk veel voorkwam. Bij het zoeken in de gedigitaliseerde bestanden van het Deventer Dagblad uit 1926 kwamen er, na ingave van het zoekwoord 'typhus', meer dan twintig verwijzingen. Veel hiervan had betrekking op een epidemie in de Duitse stad Hannover, waar bijvoorbeeld op dinsdag 5 oktober 1926 een totaal van 1671(!) gevallen werd gemeld, waarvan 185 met dodelijke afloop. In dezelfde krant werd voor Breda een totaal van 82 tyfusgevallen genoemd.

Hoeveel slachtoffers mijn overgrootmoeder als bacillendraagster ongeweten heeft gemaakt is niet bekend. Het Deventer Dagblad wijdde op maandag 19 juli 1926 een uitgebreid artikel aan deze vraag:

— Bacillendragers. — Naar aanleiding van het bericht, dat de ontsmettingsdienst alhier een gevaarlijken typhushaard heeft opgespoord, welke men thans onschadelijk tracht te maken, wijst dr. J. Sanders in de "N. R. Ct." op de belangrijke rol, die de bacillendragers bij de verspreiding der besmettelijke ziekte spelen. Ten gevolge der nieuwe inzichten is men ook in Nederland naar bacillendragers gaan zoeken. Vooral tijdens de mobilisatie heeft dit systematisch in ons land plaats gehad onder leiding van dr. J. P. Bijl, toentertijd hygiënisch adviseur van het algemeen hoofdkwartier. Er werden toen ernstige besmettingsbronnen ontdekt, zooals dr. Bijl in verschillende artikelen in medische tijdschriften heeft medegedeeld. Dr. Sanders kan zich de vreugde van den directeur van den ontsmettingsdienst te Deventer begrijpen, toen hij eindelijk die 68-jarige bacillendraagster in Twello had ontdekt, die vermoedelijk al 50 jaar lang typhusbacillen afscheidde. Hoeveel sterf- en ziektegevallen deze vrouw in die periode heeft veroorzaakt, is niet vermeld, maar het kunnen er heel wat zijn, als we weten, dat in het bovenbeschreven geval van dr. Bijl de bacillendraagster in 31 jaar, voor zoover bekend is geworden, 7 sterf- en ongeveer 20 ziektegevallen aan typhus op haar geweten heeft.

Er komen ook nog andere besmettelijke ziekten voor, waar (...enz.)

Hoe ging het verder met mijn overgrootmoeder, die in maart 1927 overleed? Volgens mijn moeder resulteerde de affaire in een knallende ruzie binnen de familie. Mijn grootvader A.J. Veldhoen had veel kosten moeten maken, voordat zijn moeder ten slotte als de bron van de besmetting werd aangewezen. Maar helaas, zoals de Commissie rapporteerde: 'Uit het onderzoek bleek ons dat de bacillendraagster zich niet wilde onderwerpen aan de voorgeschreven maatregelen van afzondering en vrij rondliep, en daar kunnen geen maatregelen tegen worden genomen.' Mijn grootvader was een sociaal voelend mens en het zal dan ook niet goed zijn gevallen dat zijn moeder zich niet wilde laten behandelen.

'Toen mijn opoe kwam liet ze zich brengen met een rijtuig van Zonnenberg,' zei moeder, 'en mijn vader mocht de rekening betalen. Maar terug moest ze lopen.'

Wij maken het!

ontwerp / printwerk / belettering / websites

Engelenburgstraat 40 Twello

Tel. 0571-280747

www.breinreclame.nl

Kapsalon Koolman

Tel. 0571 - 271423 - Stationsstraat 1
7391 EG Twello

meer dan 225 jaar

Hoveniersbedrijf Bosch

Koppelstraat 42, 7391 AK Twello

T: 0571-270473

F: 0571-270022

W: www.detuinenvanbosch.nl

E: info@detuinenvanbosch.nl

ER GROEIT IETS MOOIS UIT ONZE HANDEN

BRASSERIE - RESTAURANT
SINDS 1916

KORDERIJNK

Altijd de juiste sfeer

Stationsstraat 31

7391 EH Twello

0571 271851

info@korderijnk.nl

www.korderijnk.nl

**AMBACHTELIJKE
BAKKERIJ
BRIL**

De lekkerste
Gevulde roeken,
Krentenbrood en Speculaas

Het ruim twee eeuwen oude pand van bakker Bril is nog steeds (na enkele verbouwingen) in gebruik.

Het pand staat op de monumentenlijst. De bakkerij bestaat meer dan 150 jaar en zoon Paul is de 5e generatie Bril.

Het bedrijf is tegenwoordig uitgebreid met een koffie/theeschenkerij waar fietsers en wandelaars een welkome pauze kunnen houden.

De bakkerij is geregeld doel van excursies. Er gaan dan steevast eigengemaakte producten mee naar huis.

Foto uit 1960, bakker Bril met de bestelauto op weg om brood te bezorgen

Bakker Bril Voorst

Rijksstraatweg 24, 7383 AR Voorst, 0575-501271
www.bakkerijbril.nl info@bakkerijbril.nl

Hof van Twello

Rijksstraatweg 17a - 7391 MH Twello
Tel. 0571-270014
www.hofvantwello.nl

Voor Catering en Blote Voetenpad:
06-12635320
info@hofvantwello.nl

Geopend:

Dinsdag t/m zondag van 10.00 tot 17.00 uur.

Van 1 november tot 21 maart dinsdag en zondag gesloten.

Lekker | Lokaal

Al meer dan 800 jaar wordt er geboerd op de grond waar nu Hof Van Twello gevestigd is. En dat niet zonder reden. In de bodem bevinden zich leem en oerlagen die het waterhoudend vermogen van de grond verhogen. En dat was veel waard in een tijd zonder beregeningsinstallaties. Nog steeds profiteren wij van deze bodem-eigenschap. Onze wijngaard bijvoorbeeld groeide zeer voortwarend weg, en ook onze groeten, kleinfruit en boomgaarden hebben elk seizoen baat bij deze prima groei. Het bewijs leveren wij elke week in onze streekwinkel waar niet alleen onze eigen producten maar ook die van andere ambachtelijke producten uit de streek te koop zijn. Van karnemelk tot geitenkaas, van hertenvlees tot de heerlijkste biefstukken. Ook voor al uw catering staan wij klaar!

Informeer hier eens naar: info@hofvantwello.nl

Elke dag een streekmenu

HORSTINK

KWALITEITSBOUWERS VAN HUIS UIT!

Waarmee kunnen wij u van dienst zijn?

De kwaliteitsbouwers
van Horstink maken het!

Luxe woningbouw
Aan- en verbouw
Complete badkamers
Utiliteitsbouw
Restauratie
Onderhoud

J.W. Frisostraat 15
7391 DJ Twello
Tel 0571 - 27 14 83
Fax 0571 - 27 10 36
info@horstink-twello.nl

www.kwaliteitsbouwers.nl

C1000 BINNENDIJK

Duistervoordseweg 11
7391 CA Twello
Tel. 0571 - 28 78 20
smo.binnendijk.twello@c1000.nl

OPENINGSTIJDEN

MAANDAG T/M ZATERDAG
08.00 - 21.00 uur

VORDERMAN TUINMEUBELEN 3000 M2 TUINMEUBELSHOW

VORDERMAN TUINMEUBELEN
Wijkseweg 7, 7396 BC Terwolde
(naast de molen) [T] 0571-292121
www.vordermantuinmeubelen.nl

De Groot

www.degrootzalen.nl

Avervoordseweg 2 De Vecht • Telefoon: (055) 323 12 61